Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Kimliğin ve Ulus Devletin İnşasında Tarihin Görselleştirilmesi

*Visualization of History in the Construction of National Identity and Nation State
From Ottoman to Republic*

Dr. Volkan PAYASLI

(ORCID: 0000-0002-7495-9711)

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi - Hatay

Volume 10
Issue 9
December
2018

Öz: Bu çalışmada Osmanlı ve Türk modernleşmesinin iki ana unsuru olan müze ve arkeolojik faaliyetler incelenecektir. 19. yüzyılda Batı'daki gelişmeleri takip eden Osmanlı aydınları, Avrupa'daki müzelerin durumunu geç de olsa fark etmiş, kıymetli eserlerin yurt dışına kaçırılmasını önlemek ve müzecilik alanında nitelikli insan yetiştirmek için bir takım tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Bu amaçla ilk önce Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde kazılar başlatılmış, alanında uzaman kişi yetiştirmek üzere Müze-i Hümayun ve Sanay-i Nefise gibi kurumlar oluşturulmuştur. Bu dönemde eser kaçakçılığını önlemek için nizamnameler çıkarılsa da kaçakçılığın önüne geçilememiştir. Genç Cumhuriyet Türkiye'sin de ise ulus-devlet olmanın gereği milli kimliğin inşasında Atatürk'ün öncülüğünde kazı ve müzecilik faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Atatürk, Milli Mücadelenin başlarından itibaren kıymetli eserleri yabancı istilasından korumak için Türk Asar-ı Atıkası Atika Müdürlüğünü kurdurmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı döneminden kalan sarayları müzeye dönüştürerek halka açmıştır. Çalışmada, daha önce kısmi de olsa kullanılmayan Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı Arşiv belgeleri ile TBMM Zabıt Ceridelerinden, dönemin basınına yansıyan yazılardan faydalanılarak literatürdeki noksanlığın giderilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Dolmabahçe Sarayı, Halil Ethem, Müze, Osman Hamdi, Topkapı Sarayı.

Abstract: In this study, two main elements of Ottoman and Turkish modernization, Museum and archeological studies will be examined. The Ottoman intellectuals who followed the developments in the West in the nineteenth century were aware of the status of the museums in Europe and had to take some measures to prevent the abduction of valuable works abroad and to raise qualified people in the field of museology. For this purpose, first excavations were initiated under the leadership of Osman Hamdi Bey. In order to educate people who are proficient in the field, institutions such as Müze-i Hümayun and Sanay-i Nefise. Although regulations were issued to prevent the smuggling of artifacts during this period, smuggling could not be prevented. In the late Republic of Turkey, great importance was given to the excavations and museology activities under the leadership of Atatürk in the construction of national identity as a necessity of being a nation-state. From the beginning of the national struggle, Atatürk established the Turkish Directorate of Antiquities to protect valuable works from foreign invasions. With the proclamation of the Republic, it transformed the palaces from the Ottoman period into museums and opened them to the public. This study aims to contribute to the related literature by using, State Archives of the Prime Ministry of the Republic of Turkey and Presidency documents and articles reflected in the press during that period.

Keywords: Archaeology, Dolmabahçe Palace, Halil Ethem, Museum, Osman Hamdi, Topkapı Place,

Giriş

Mze szcę yunanca “Mouseion” kelimesinden alınmıştır. Mouseion, Yunan mitolojisinde Musalar'a adanan tapınaklara ve Atina'da bu ilham perilerinin yaşadığı tepeye verilen isimdir. Bu isim nce tapınağı vreyeyen, tanrıya sunulan adak eşyalarının bulunduğu kutsal yerleri belirtmek iin kullanılmıştır. İlham perilerinin toplandıkları yere verilen bu isim, Fransızcadaki şekliyle dilimize mze olarak girmiştir.¹ Modernitenin gl grsel aralarındandır biri olan mzeler, yazılmamış birer otobiyografidir. Kazılardan ıkan ve onun muhafaza edildiği yer olan mzeler, adeta yaşayan bir tarih ve tarihsel hafızanın kayıt alanıdır. Zira her eser kendi dneminden izler taşır. Heredotos, tarihine mzeleri anarak başlamıştır. Mzelere, Zeus ile hafıza tanrıçası Mnemosyene can vermiştir. İnsanoğlu, tabiatın ve kendisinin rettiklerini hem toplama hem de ayıklama gereksinimi duymuş ve bu bağlamda mzeler tarihsel seyir iinde nem arz etmiştir. Nitekim Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetilik akımı ok uluslu imparatorlukların yıkılışını hazırlarken uluslaşmayı n plana ıkarmıştır. zellikle endstrileşmiş kentleşmiş ulus toplumlarında mzeler, modern uygarlık tasavvurunun cisimleştiği ve belletildiği ortamları oluşturmuştur. Yurttaş burada terbiye olur ve kamusalılık bilinci taşır. Mzelerden beklenen yurttaşlık gereği herkesin zihnen, ruhen ve kalben devletlerini iselleştirmesidir. 1792'de dnyanın en byk mzelerinden biri olan Paris'teki Louvre'un aılışından bir yıl nce İişleri Bakanı Roland, David'e yazdığı bir mektupta mzeden ne beklediğini ona şyle bildirir: “...bu bir ulusal anıttır ve tek bir kişi bile ondan hazzetme hakkında mahrum kalmayacaktır. Zihinler zerinde ylesine iz bırakacak, ruhları yceltecek ve yreklere ylesine heyecanlandıracaktır ki, Fransız Cumhuriyeti'nin namının yrtldę en gl mecralardan biri olacaktır.”² Halkın mzeyle buluşması, Fransız İhtilali'nden sonra Louvre Sarayı'nın kamuya aık bir mze haline getirilmesiyle gerekleştirilmişti. Kraliyet tacı ve asası kilisenin iktidar simgesiyle sergilenmişti. Ama, bu simgelerin cumhuriyeti devletin elinde olduğunu gstermekti. 19. yzyılda kltrel reformlar yapan İngiltere, yeni fabrikalarda alışan işi ve orta sınıfın terbiyesi iin mzeye byk nem atfetmiştir. Alt sınıfa sanat sevgisi vermenin yanı sıra hayatlarına zenginlik katarak ulusal kimliklerini pekiştirme ve inşa etmede mzenin eğitsel roln keşfetmişlerdi.³ Bu alışmada da temel ama Avrupa'nın modernleşme srecinden etkilenmiş, bu doğrultuda reformları yaşama geirmiş ancak kendi kltler değerleriyle aydınlanmanın değerlerini bir arada yaşatmaya alışmış Osmanlı Devleti'nin son dneminde mzecilik ve arkeoloji alanında geirdiği evreleri ele alarak imparatorluğun bakiyesini devralan Cumhuriyetin kurucularının ulus-devlet ve milli kimlik inşasında izledikleri yntemleri ele almak olmuştur. ncelikle Osmanlı Devleti'nin son dneminde ardından ise Cumhuriyet devrine değinilecektir.

1- Son Dnem Osmanlı Devleti'nde Mzecilik ve Arkeolojik alışmaların Başlaması

Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Osmanlı tarihi boyunca elde edilen silah ve ganimetler, Bizans ağından kalma Aya İrini Kilisesi'nde toplanmış ve burası bir silah deposu olarak kullanılmıştır. Her ne kadar mze kavramını karşılamazsa da cephane adı verilen bu yerde değerli eşyalar bir araya getirilmiş ve korunmuştur. İmparatorluk eserleri koruma altına alsa da ok sayıda eser yurt dışına kaırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde 18. yzyılda

¹ Alpay Pasinli, *İstanbul Arkeoloji Mzesi*, Akbank Yayınları, İstanbul, 2003, s.11.

² Ali Artun, *Sanat Mzeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.11/160.

³ Ali Artun, *Osmanlı Mzeciliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.13-15; Burak Madran, *Kent, Toplum, Mze*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001, s.25-33.

modernleşme çabalarına paralel olarak Batıdaki örneklerle uygun bir müze kurulması gündeme gelmiştir.⁴

İlk müzecilik, Batılılaşma çabalarının hız kazandığı Abdülmecid döneminde 1846'da Tophane-i Amire Müşiri Abdülmecid'in ablası Atiye Sultan ile evli olan Damat Fethi Ahmet Paşa'nın ele geçirdiği antikalara "Put" yahut "Sanem" diye kırıp atanların ya da eserleri memleketine taşıyan gayrimüslimlerin ellerinden kurtarıp onları Tophane ambarına toplamasıyla başlamıştır. Fethi Ahmet Paşa Aya İrini Kilisesi'nde "*Darü'l-esliha*" ve "*Darü'ül-asar-ı Atika*" adıyla iki bölümlü bir müze kurmuştur.⁵ Müze ancak hususi müsaade ile ziyaret edilebilmiş ve bu müsaadeyi almak için çok uzun işlemler gerektirmiş hatta bazı yabancı arkeologlar ziyaretine muvaffak olamadan geri dönmüşlerdir.⁶ Müzenin kurucusu Ahmet Ferit Paşa 1858'de ölünce müze on yıl süre içerisinde başsız kalmıştır. Koruması ve temizlenmesi askerler tarafından yapılmıştır. 1867'de İstanbul'a gelen Fransız Arkeolog Albert Dumont "*Le Musée Sainte-Étienne*"⁷ başlığı ile Revue Archeologique dergisinde yazdığı makale de müzeyi ayrıntılı olarak ele almıştır. Ancak müzedeki eksiklikleri görerek bunların giderilmesi için batılı bir arkeoloğa ihtiyaç olduğunu kaydetmiştir. 1869'da Abdülaziz döneminde beşinci defa Sadrazamlığa getirilen Mehmet Emin Ali Paşa Viyana'da Fethi Ahmet Paşa ile çalışmıştır. Ali Paşa, göreve başladıktan sonra Asar-ı Atika'nın yeniden bir müze haline getirilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Ali Paşa, zamanında Maarif Nazırı olan Safvet Paşa tarafından eski eser kaçakçılığı, müzeler, müzecilik konuları ile ilgili yeni bir nizamname çıkarılması için yoğun bir çalışma yapılmıştır. Hazırlanan nizamname Padişahın buyruğuna sunulmuş ve 13 Şubat 1869 tarihli ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Yedi maddelik kısa tüzüğün konumuz açısından iki önemli maddesi bulunmaktaydı. Biri, Osmanlı topraklarında antika aramak isteyenlerin Maarif Nezareti'nden izin almaları şart koşulması, diğeri ise bulunan antikaların yurt dışına çıkarılamayacağı hükmü idi. Safvet Paşa vilayetlere birer genelge göndererek eserlerin toplanması, korunması ve taşınabilenlerin İstanbul'a gönderilmesi hususunda hassasiyet gösterilmesini istemiştir. Daha sonra ise 8 Temmuz 1869 tarihinde Aya İrine Kilisesi'ne, Müze-i Hümayün adı verilmiş ve İngiliz dostu olarak bilinen Sadrazam Ali Paşa, Galatasaray Sultanisinde öğretmen olan E. Goold adlı bir İngiliz'i müdür olarak müzeye tayin etmiştir.⁸ Ancak 1871'de Goold, üç yıl çalıştıktan sonra görevden alınmış ve Sadrazam Nedim Paşa Müze-i Hümayün Müdürlüğünü kaldırmıştı. Goold'tan boşalan müze müdürlüğü görevine Avusturya Elçisi Freiherr von Prokesch-Osten'in tavsiyesi üzerine Avusturyalı bir ressam olan Trenzio'yu mevcut birikimi koruması için görevlendirmiştir. Bu durum yabancıların doğmakta olan Türk müzesine aşırı ilgi gösterdiklerinin bir belirtisidir. 1872'de Moliere'den yaptığı çeviri ve renkli kişiliği ile dikkat çeken Ahmet Vefik Paşa'nın Maarif Nazırlığına getirilmesi ile müze müdürlüğü yeniden kurulmuş ve başına İstanbul

⁴ Zeynep Çelik, *Asar-ı Atika*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.65; Mehmet Önder, "Türk Müzeciliği", *Ön Asya Mecmuası*, C.1, s.5, 1966, s.4-16; Pasinli, a.g.e, s.11.

⁵ Ahmet İhsan, "Antikalar Müzesi ve Abdülhamit Zamanı ile Meşrutiyette Ecnebi Entrikaları", *Uyanış*, 69-5, 5 Mart 1931, s.117; "Merhum Hamdi Bey ve Osmanlı Asar-ı Atika Müzesi Tarihçesi", *Nevsal-i Osmani*, 1326, s.211 (Taha Toros Arşivi, Dosya No: 396-Osman Hamdi); Halil Çal, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.7, S. 14, 2009, s.317.

⁶ Taha Toros Arşivi Dosya No 17/A- Abdurrahman Sami Paşa.

⁷ A. Dumont yazısında, "*Hagia Eirene'nin galerilerinde heykeller, kitabeler, kabartmalar intizamsız sergilenmiştir. Birçok eser önüne konulan ilgisiz eşyalar yüzünden incelenememekte, bazıları ise bakımsızlıktan ve rutubetten zarar görmektedir. Eserlerin geldikleri yerler belli değildir. Etiketlerindeki bilgiler de çok yetersizdir. Buluntu yerleri olarak da genelde İstanbul dışı diye sıradan sözler bulunmaktadır... Osmanlı Devleti'nin bu eski eserleri tasnif edecek bir Batılı arkeoloğa ihtiyacı*" olduğunu belirtmiştir. Bkz: Pasinli, a.g.e, s.12.

⁸ *Nevsal-i Osmani*, s.212; *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1931; Ferruh Gerçek *Türk Müzeciliği, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 1999, s.85-86; Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936, s. 2-3.

Avusturya Lisesi Müdürü olan Alman Dr. Anton Dethier'i⁹ getirilmiştir. İstanbul'da At Meydanı'ndaki Yılanlı Tunç sütunun meydana çıkarılıp temizlenmesi ve gövdesindeki yazıların okunması Ayasofya Camisindeki uzun sunuş yazılarının kopyalanıp yayınlanması, eski eserler ve numismatik hakkında makaleler yazması onun döneminin en dikkat çeken özelliğidir. Kırım Savaşı sonrası Osmanlılar ile İngiliz ve Fransızlarla kurulan dostluk yapılan kazı ve araştırmaların çoğalmasına neden olmuştur. Yabancılar, araştırma yapabilmek için vakıf ve enstitüler kurmuşlardır. İngiltere'nin İzmir konsolosu G. Dennis Sardes ve Bintepeleer Timülüslerinde yaptığı kazılarda bulduğu iki kabartma ile bazı çanak çömleği British Museum'a yollamıştır. Yine yaşanan önemli bir olay ise Arkeolog H. Schlieman'ın Çanakkale civarında 1873'te Trova'da bulduğu eserleri Yunanistan'a kaçırmasıdır. Dethier, bu eserleri almak için çok uğraşmış hatta Atina'ya gitmiştir. Ancak Osmanlı Devleti yeni bir müzenin kurulmasında harcanmak üzere yüklüce bir tazminat karşılığında bu eserlerdeki hakkından vazgeçtiğinden, Schlieman'ın bu parayı ödemesiyle mesele kapanmıştır.¹⁰

1874'te yani Dethier'in müdürlüğü zamanında Maarif Nazırı olan arkeoloji ve müze meselesiyle hep meşgul olan, Latince, Yunanca, Farsça, Arapça bilen Suphi Paşa, Harbiye Ambarı olan Aya İrini'de ve etrafında bulunan asarı atıkayı Fatih'in inşa ettiği Çinili Köşke (Sırçalı Köşk, Sırça Sarayı veya Cüdi Köşk) getirterek halkın serbest görebileceği bir müzenin açılmasına ve müzenin seraskerlikten ayrılarak Maarif Nezaretine bağlanmasına karar vermiştir. Aynı tarihte 36 maddelik ilk bir "Asar-ı Atika Nizamnamesi" neşretmiştir.¹¹ Nizamnamede; eski eserlerin devlet malı olduğu, bunların korunması ve antika aramak isteyenlerin izin alması gerektiği, izinli olarak kazı yapanların bulacakları eski eserlerin üçte biri devlete, üçte biri bulana, üçte biri de eski eserlerin bulunduğu arazinin sahibine, eski eserleri bulanları kendi arazisinde bulmuş ise üçte ikisi kendisine ve üçte biri devlete ait olacağı belirtilmiştir. Eskiye göre devletin menfaatini koruyan yönetmelik yabancı baskı unsurlarının tepkisi nedeniyle yürürlüğe konulamamıştır. Bu sebeple Bergama kazılarından çıkan çok kıymetli hazineler Avrupa'nın eline geçmiştir.¹² Son dönemde kazılara, kazılardan elde edilen eserlerin korunması ve sergilenmesine büyük bir önem gösterilmiştir.

Maarif Nezareti'nin önemli bir organı olan Meclis-i Kebri-i Maarif'in üyeleri müze ve eski eserlerle ilgilenmiş ve bu amaçla Abdülmazid'in tahtan indirilişi ve II. Abdülhamit'in tahta çıkışı sonrası 1877'de müze kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul, müze müdürü Deither'in dışında altı üyeden oluşmaktaydı. Dethier, 1878'e kadar Bandırma'da Takvor Ağa, İstanbul'da Derviş Hüseyin adlarındaki ajanlarıyla eser toplatarak müzeyi zenginleştirmiştir. Kıbrıs'tan 88 sandık eski eser gelmesi ile başka bir yere ve yeni bir binanın inşasına ihtiyaç duyulmuştu. Yeni müzenin açılışı uzun bir müddet sonra ancak 16 Ağustos 1880 tarihinde gerçekleşebilmiştir. Açılıştaki Sadrazam Kadri Mehmed Said Paşa, Maarif Nazırı Münif Paşa Mekteb-i Aliye Müdürü Aristoklis Efendi ve Müze Müdürü Dethier hazır bulunmuştur. Maarif Nazırı Münif Paşa'nın açılış konuşmasındaki sözlerini burada paylaşmak yerinde

⁹ Özgeçmiş için Bkz: İlber Ortaylı, "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması", C.6, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları İstanbul, 1985, s.1601; Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", C.6, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları İstanbul, 1985, s.1596-1599.

¹⁰ Murat Arık, *Türk Müzeciliğinin Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.72; Nezih Başgelen, "Müze-i Hümayundan Günümüze", *Arkeoloji*, Mart-Nisan 2006, No 14, s. 115; Şapolyo, a.g.e, s.33; Ortaylı, a.g.m, s.1602.

¹¹ Abdülhak Şinasi Hisar, *Türk Müzeciliği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.27-29; *Taha Toros Arşivi* Dosya No 17/A- Abdurrahman Sami Paşa.

¹² Serpil Birsin, *Cumhuriyet Dönemi Müzecilik Bağlamında Butik Müze*, İstanbul Kemer Burgaz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.12; Gerçek, a.g.e, s.91-92; Pasinli, a.g.e, s.16; *Taha Toros Arşivi*, Dosya No: 396-Osman Hamdi.

olacaktır. Paşa, Batı'nın Osmanlı Devleti'ne, tarihi eserlere olan bakışını ve ikircikli tavrını şöyle dile getirmektedir:

"Müzeler, gelmiş geçmiş kavimlerin uygarlık derecelerini ve ilerlemelerini gösterir. Arkeoloji ilminin Avrupa uygarlıklarına etkisi bilinmektedir. Eskiden bizde eski eserlerin kıymeti bilinmezdi. Birkaç sene evvel Kıbrıs'tan bir Amerika Konsolosu, oradan birçok eseri götürdü. Halen Avrupa ve Amerika müzelerinde bulunan eski eserlerin çoğu ülkemizden gitmiş ve gitmektedir, bunun önlenmesi için eski eserlere dair bir kanun çıkarılmıştır. Müze-i Hümayun'un kurulmasıyla da eski eserlerin başka ülkelere gitmesi önlenecektir. Avrupalılardan da bu konudaki fikirlerini değiştirmesi ümit edilir. Avrupa Devletleri Yunanistan'da kazı yapımlarına rağmen buldukları eserleri Atina'da muhafaza etmektedirler." ¹³

İmparatorluğun muhtelif yerlerinde yapancılar tarafından kazılar yapılmakta ve kazılardan çıkan eserler yasa dışı yollarla yurt dışına çıkarılmaktaydı. Dithier'in uzun süren hastalığından sonra 3 Mart 1881'de ölmesi üzerine yine yabancı uzman arayışına girilmiştir. Berlin Elçiliği Berlin Müzesi Başkatipli Dr. Millhofer'i önerse de Sadrazam Edhem Paşa'nın oğlu 11 Eylül 1881'de Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Paşanın tavsiyesi ile Ressam Osman Hamdi Bey ¹⁴ müze müdürlüğüne layık görülmüştür. ¹⁵

Osman Hamdi Bey işe başlar başlamaz arkeoloji ve müze işleri ile meşgul olmaya başlamıştır. Bir taraftan koleksiyonların ilmi bir tarzda tertip ve tanzimi için çalışmış diğer taraftan yabancı arkeologlar getirterek bunlara kataloglar tertipletmiş ve arkeolojik meseleler

¹³ Pasinli, a.g.e,s 17; Yeşim Karter Çınar, *Müzecilik Eğitiminde Yeni Eğilimler Türkiye'de Müzecilik ve Mesleki Eğitim*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.45-46; Ortaylı, a.g.m, s. 1602; Gerçek, a.g.e, s.101; Çelik, a.g.e, 65-66.

¹⁴ "Osman Hamdi, 1842'de İstanbul'da doğdu. Sultan İkinci Abdülhamit devri sadrazamlarından Ethem Paşa'nın büyük oğludur. İstanbul'da Maarif Adliye" mektebinde okudu. Henüz 16 yaşında iken, 1858'de babasının bir görevle Sırbistan'a gidişinde beraberinde bulundu... 1860'da hukuk öğrenimini yapmak üzere, Paris'e gönderildi. Uzun yıllar Fransa'da kaldı. Hukukla pek bağdaşmadı. Paris Güzel Sanatlar Okulu'na girdi. Müzeler ve resim galerileriyle yakından ilgilendi... Boulanger ve Gerome gibi devrin ünlü üstatlarının talebesi oldu... Orada iken, 1867'de Paris Uluslararası Genel Sergisi'nde hükümetimizi temsil etti. Osman Hamdi, geniş bir kültür ve sanat anlayışı ile İstanbul'a döndü. O tarihlerde bakan olan babası İbrahim Ethem Paşa tarafından Mithat Paşa'ya tanıtıldı. Mithat Paşa, 27 Şubat 1869'da Bağdat Valiliğine atandığı zaman, diğer aydın fikirli gençlerle birlikte onu da Bağdat'a götürdü. Vilayet yabancı işler müdürü yaptı... Orada ünlü Türk yazarı Ahmet Mithat Efendi ile yakın arkadaş oldu. Ona Fransızcasını iletmesi ve Avrupa'dan eserler getirterek okumasını tavsiye etti. Osman Hamdi ilk arkeolojik incelemelerine Bağdat'ta başladı. Tarihe merak sardı. İki yıl kadar Bağdat'ta kaldı. İstanbul'a döndükten sonra yabancı elçiler teşrifatçılığına atandı. Bir ara Viyana Sergisine birinci komiser olarak gönderildi. 1879 yılına kadar çeşitli görevlerde bulundu. Osmanlı-Rus savaşından sonra memuriyetten ayrıldı. Resim yapmakla ve arkeoloji incelemeleriyle meşgul oldu...1881'de Müze Müdürlüğüne atanan Hamdi Bey, büyük başarı gösterdi. Eski eserlerin, memleketimizden yabancı ülkelere taşınmasını yasaklamak amacıyla "Asar-ı Atika Nizamnamesi", yani eski eserler tüzüğü hazırladı ve Türkiye'de müzenin gelişmesini sağladı. Bilhare bugünkü adı "Güzel Sanatlar Akademisi" olan "Sanay-i Nefise Mektebi'ni" kurdu... Osman Hamdi Bey'in önemli hizmetlerinin başında, birçok yerlerde kazılar yaptırarak, kıymetli eserleri dünya yüzüne çıkartmasıdır. Bunların dışında Sayda kazısı gelir. İskender'in Mezarı diye meşhur olan ve bugün müzelerimizi süsleyen o nefis lahit ve diğer eserler, dünya sanat ve müzecilik âleminde geniş yankılar yapmış, Hamdi Bey'in uluslararası büyük bir ün kazanmasını sağlamıştı... Çinili Köşk'ün karşısında şimdi Eski Eserler Müzesi olan büyük bina onun himmetiyle yapılarak, 1891'de açıldı... Müze Müdürlüğüne tayininin yirmi beşinci yıldönümü bütün dünyada kutlandı...Hamdi Bey 24 Şubat 1910'da İstanbul'da Kuruçeşme'de vefat etti. Vasiyeti üzerine Gebze'de Eskişehir'daki bağının arkasında bir ağaçlık tepeye gömüldü." Bkz: Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi, FFTDOC0013601; FFTDOC0013601A1; FFTDOC0013601A2; Ayrıca bkz: Filiz Gündüz, "Osman Hamdi Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.33, Yıl 2007, s.468-469; Vasıf K. Kortun, "Osman Hamdi Üzerine Yeni Notlar", *Tarih ve Toplum*, Sayı 41, 1987, s.25-26; *Milliyet*, 24 Şubat 1987.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1992; *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1983;Fehim Kuruloğlu, "Osmanlı Devleti'nde Müzecilik", *Tarih Okulu*, Sayı 4, Ocak-Nisan 2010, s.52;Halit Çal, "Osmanlı'dan Günümüze Müzeler", *Türk Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.7, S.14, 2009, s.318; Şapolyo, a.g.e, s.33.

için görüşlerini almıştır. Özellikle Fransız Elçisi vasıtasıyla müze işlerinde uzman olan Fransız Reinach'ı İstanbul'a getirterek müzede tasnif edilmemiş eşyanın kataloglamasını sağlamıştır. Sanatı ilmi temellere oturtmak, mesleğine vakıf ve ihtisaslaşmış bireyler yetiştirmek üzere Osman Hamdi Bey'in teşviki ve yakın dostu Ticaret Nazırı Raif Paşa'nın oluru ile "*Sanayii Nefise Mektebi*" kurulmuştur. Mektep, resim, heykel, mimarlık bölümlerinden oluşmuştu. Mektep, müze binası civarında ve müze müdürlüğüne bağlıydı. 3 Mart 1883'te açılışı yapılan okulun müdürlüğünü vefatına kadar Hamdi Bey yapmıştır. Bir yıl sonra yani 1884'n şubat'ında yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi yapmıştır.¹⁶ Nizamnameye göre daha önce kazıdan çıkarılan eserlerden arazi sahibine ve kazı yapana pay verilmesi hakkındaki madde kaldırılmış, eski eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır. Bu nizamname Batılı devletlerde ve kazı yapan ekiplere çok etkisi yaratmıştır.¹⁷

Hamdi Bey, İstanbul Müzesini zenginleştirmek üzere Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu her alanda kazı çalışmalarını yrtmştur. İlk kazısını Adıyaman'ın Nemrut Dağı'nda yapmıştır. 1887'de II. Abdülhamit'in emri zerine Lübnan'a gönderilmiştir. Lübnan'ın Sayda kentinde yaptığı kazılardan ortaya çıkardığı İşkender, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Liyka, Tabnit lahdi tüm dünyada yankı uyandırmıştır. Eserler, İstanbul'a getirildikten sonra Hamdi Bey tarafından Mimar Valaury'e Ağlayan Kadınlar Lahdi'nin cephesi örnek alınarak hazırlanan plan çerçevesinde iki katlı bir müze olarak II. Abdülhamit'in onayı zerine 13 Haziran 1891 tarihinde açılan yerde sergilenmiştir. Fenike krallarına ait yirmi civarda lahiti gün yüzüne çıkarılması bilim çevreleri ve dünya kamuoyunda büyük yankılar yapmış ve bu yankılardan istifade edilerek İstanbul Arkeoloji Müzesi tüm dünyaya tanıtılmıştır. 1891-92 yılında Muğla il sınırında Lağina ren yerindeki Hekate Tapınağı'ndaki, 1907 ve 1909 yılında Gaziantep ili İşlâhiye ilçesinin Sakçagözü hyğndeki kazı çalışmalarına katılmıştır. 1906'da Avrupa İlimler Cemiyeti'ne ye olarak seçilerek bütün Arkeologlar tarafından şöhret kazanmıştır.¹⁸ Osmanlı Devleti'ndeki müze ve arkeolojik gelişmelerinin öncüsü olan Hamdi Bey'in çalışmaları dünya basınında olduğu gibi yerel basında da büyük yankılar uyandırmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ardından 9 Kasım 1909 tarihli Servet-i Fünun dergisi Osmanlıdaki müze çalışmalarına fotoğraflarla geniş yer ayırırken Hamdi Bey'e 25. Yılı münasebetiyle Fransız Sanayi Nefise Akademisi tarafından verilen madalyonun n ve arka cephesine de yer vermiştir. Ayrıca kendisine ait muhtelif resimlerden de kesitler sunulmuştur.¹⁹ 24 şubat 1910'da 68 yaşında vefat eden Hamdi Bey'in yerine kardeşi Halil Ethem Bey²⁰ müze müdürü olmuştur. Ethem Bey'in müdürlüğünden sonra 1911'de Meclis-i Mebusan'da eski eserleri kaıranları ihbar edenlere ihbariye verilmesi tartışılmıştır.²¹ Ethem Bey, mevcut müzeleri geliştirirken Birinci Dünya Savaşı şartlarında 1914'te İstanbul'da bir Evkaf Müzesi kurmuş ve 1918 yılında Sanayi Nefise Mektebi olarak kullanılan binada İstanbul Arkeoloji Müzelerinin bir şubesi halinde Babil, Hitit ve Asur eski eserlerini içine alan Eski şark Eserleri Müzesini tesis etmiştir.²² İstanbul'daki eski eserleri korumak amacıyla Sadrazam Said Halim Paşa tarafından

¹⁶ Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", *Belleten*, C.XXIV, S.94, Nisan 1960. s.293-294; İbrahim Serbestoğlu, Turan Açık, "Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayun Mektebi", *Gazi Akademik Bakış*, C.6, S.12, Yaz 2013, s.167-168; şapolyo, a.g.e, s35; Abdülhak şinasi, "Müzelerimiz ve Hamdi Bey III", *lk*, C.7, S.39, 1936, s.187.

¹⁷ *Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü*, 1956, s.8-9; Gerçek, a.g.e,s.115; Arık, a.g.e, s.3.

¹⁸ *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1992; şapolyo, a.g.e, s.35-39.

¹⁹ *Servet-i Fünun*, 9 Teşrinisani 1906.

²⁰ Detaylı zgemiş için bkz: *Parlamento Tarihi*, D.4, C.2, (1931-1935), s.280-281; Ayrıca bkz: Aziz Ogan, *Halil Edhem, Halil Edhem Hatıra Kitabı*, TTK, Ankara, 1948, s.81-104; *Milliyet*, 20 Nisan 1984.

²¹ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, C.2, D.1, 10 Kanunuevvel 1327 (1911), s.264.

²² *Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü*, 1956, s.9; Aziz Ogan, "Bay Halil Ethem", *Yeni Türk Mecmuası*, C.7, S.73, 1939, s.4-8; "In Memoriam Halil Edhem Eldem", *Art İslamıca*, C.6, New York,1968, s.198-201.

kurulan “İstanbul Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti” üyesi olmuştur. Dünya Savaşı devam ederken Ethem Bey, özellikle taşınmaz malların korunması amacına yönelik bir karar organı kurmak istemiştir. Anıtların tahrip edilmesini önlemek ve onarımını kolaylaştırmak üzere 1917’de İstanbul’da bir “Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Daimisi” kurulmasına öncülük etmiş ve başkanlığını üstlenmiştir.²³ Osmanlı Devleti’nde Osman Hamdi ve Halil Ethem dışında yapancı uzmanlarının çalıştırılması bize yetişmiş elemana olan ihtiyacı göstermiştir. Devlet, eski eserler ve müzecilik konusunda yetersiz kalmıştır. Ayrıca çıkarılan nizamnamelere rağmen yurt dışına eser kaçakçılığı devam etmiştir. Ancak son dönemde yapılan girişimler sayesinde müdahale ve denetim kısmi olsa da sağlanabilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Askeri Müze ve Müze-i Hümayun miras kalmıştır. Osmanlı’daki tecrübelerden faydalanarak eksik yönler giderilerek Cumhuriyet döneminde önemli mesafeler kat edilmiştir.

2- Cumhuriyet Dönemi Toplumsal Yapının İnşası Sürecinde Müze ve Arkeoloji

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti’nin Mondros Mütarekesini imzalamasıyla yurdun dört bir tarafında işgaller başlamış ve bu işgallere karşı, dağınık halde halkın oluşturduğu yerel direniş örgütleri olan, kuva-yı milliyeciler tepkilerini göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıkar çıkmaz ulusal kurtuluşu gerçekleştirmek için Havza, Amasya Genelgesini yayımlamış ardından Erzurum ve Sivas Kongresi ile halkı işgallere karşı uyararak Milli Mücadeleyi örgütlemiştir. Misak-ı Milli’nin ilanından hemen birkaç ay sonra yani 16 Mart 1920’de İtilaf Devletleri İstanbul’u işgal etmiş ve ardından Mebusan Meclis’ini kapatmıştır. Bu ortam içinde Mustafa Kemal Paşa’nın öncülüğünde Anadolu’nun bağrında ulusal kurtuluşu amaçlayan ve hukuki temeller üzerine inşa edilen Türkiye Büyük Millet Meclis’i 23 Nisan 1923’te açılmıştır. Avrupa’nın ulus-devletleşme sürecince müze ve arkeolojinin ortak bir geçmiş ve ruh yaratmadaki çabalarının yansımalarını Cumhuriyet döneminde görmek mümkün olmuştur.

9 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekili Dr. Rıza Nur hükümet programını okurken, “...bizde ruhi milliyi nemalandıracak asarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyyeyi erbabına yazdırmak, asarı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, Garp ve Şarkın müellif atı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek hâsılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır...”²⁴ ifadelerine yer vererek Ankara Hükümeti’nin eski eserlere yönelik politikasından önemli ipucular vermiştir. Milli Mücadele sürerken Maarif Vekâlet’ine bağlı Türk Asar-ı Atikası 1921’de “Hars Müdürlüğü” adı altında çalışmalarını sürdürmüştür. Milli Mücadele devam ederken eserlerin toplanması ve korunması bakımından önemli olan bir gelişme de Hars Müdürü Mübarek Galip Bey tarafından Anadolu Medeniyetler Müzesinin kurulmasıdır.²⁵ 1922’de ise “Asar-ı Atika ve Müzeler” hakkında bir yönetmelik yayımlanmıştı. Buna göre “Hars İdaresi asarı atikaya müteallik kaffei umuru ifaya memur” kılınmıştır.²⁶ Müze alanındaki gelişmeler sürerken Büyük Taarruz öncesi, Atatürk’ün tarihi yerlere ve eserlere ne kadar önem verdiğini göstermek bakımından yaşanan önemli bir olay vardır. 1 Nisan 1922’de Atatürk, Rus Sefiri

²³ Semavi Eyice, “Halil Ethem Eldem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.15, 1997, s.19; Gerçek, a.g.e, s.133.

²⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.1, C.1, 9 Mayıs 1920, s.241; Yusuf Çetin, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920-1938) Müze ve Eski Eserler Konusunda Yapılan Çalışmalar”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S.12, Erzurum, 2007, s.117.

²⁵ Mustafa Oral, “Ankara Etnografya Müzesi İnkılap Şubesi”, *Atatürk Yolu*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.121. Gerçek, a.g.e, s.139; 18 Haziran 1921’de Bursa Mebusu Operatör Emin Bey’in Ankara’da memleket sanayiine mütâalîk bir müze açılmasına dair takriri için bkz: *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.I, C.1, 28 Haziran 1921, s.3

²⁶ Murat Katoğlu, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat*, (ed) Sina AKŞİN, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınları, İstanbul, 2008, s.483.

Aralof ve Azerbaycan Sefiri Abilof ile Konya'ya gelmiş ve iki gn incelemelerde bulunmuştur. 3 Nisan'da konukları ile birlikte Mevlna Dergahını, Konya Mzesi'ni, Konya'daki Seluklu ve Osmanlı devri mimari eserlerini ziyaret etmiştir. Seluklu eseri olan Karatay Medresesi'ni ziyaret ederken medresenin dklmekte olan inilerini işaret ederek şunları sylemiştir: *"bu binanın tamiri lazım. Bu muhteşem bir sanat eseri. Ne gzel ini mzesi olur"* demiştir.²⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın savaş yıllarında dahi milletin hafızası ve uygarlaşmanın bir parası olarak grdđ kıymetli eserlere ne kadar zen gsterdiğini grmekteyiz.

Maarif Vekili İsmail Safa Bey 5 Kasım 1922 tarihinde, *"Mzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat"* adlı bir genelge yayımlayarak valiliklerden arkeolojik ve etnografik yapıların toplanmasını, tasnif edilmesini ve korunmasını, tm işlemlerin nizamnameye uygun olarak yapılmasını istemiştir. Eski eserlerin korunması ve denetlenmesi işi Maarif Vekleti ve Hars Mdrlđnce gerekleştirilecekti.²⁸ Mill Mcadelenin bitmesi ve Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa 1 Mart 1923 tarihinde Meclis'te yapmış olduğu konuşmada *"mzeler ve sanayii nefise meşherleri tesisi lazım olduğu gibi..."*²⁹ ifadesine yer vererek mzeler ve yetişmiş elemana ynelik nemi belirtmiştir. Bu bağlamda 14 Ağustos 1923'te hkmet programında mzeciliğe geniş bir yer verilmiştir. Programda uygun yerlerde milli mzeler oluşturulması, milli eserlerin toplanması ve bir araya getirilmesi, milli sanatların geliştirilmesine ve olgunlaştırılması dşncesi yer almıştır.³⁰ Osmanlı'dan devralınan sorunların chzmlenmesi iin hem teorikte hem pratikte nlemler alınmaya alışılmıştı.

5 Eyll 1923'te İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Ali Fethi Bey, hkmet programını okurken *"milli mzeler vcuda getirilecek, milli asarın cem ve telfinine ve milli bedayi ve sanayiinin inkişaf ve tekemmlne alışılacaktır"*³¹ diyerek eserlerin toplanması ve sergilenmesinin neminden bahsetmiştir. Mustafa Kemal Paşa, milli hafızanın ve toplumun yaratılmasında mzelere byk nem vermiş ve zellikle mzelerin halka aık olması iin aba gstermiştir. Tarihin hayat bulması, milli kimliğin inşasının pratikte gerekleşmesi iin mzeler hayati bir neme sahiptir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilanından sonra bir takım toplumsal reformlara gidilerek ağdaşlaşma adına nemli inkılaplar gerekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa, hilafetin ilgasından sonra sembolik neme sahip olan Topkapı Sarayını halka ama bağlamında ilk girişimini 3 Nisan 1924 tarihinde gerekleştirmiştir. Topkapı Sarayının İstanbul'a gelecek ziyaretiler iin başlıca bir ziyaret alanı teşkil ettiği iin mze olarak tamir edilip halka aılması ynnde, Maarif Vekleti ve Hars Mdrlđnn de isteği zerine, Trkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal tarafından bir kararname ıkarılmıştır. 3 Nisan 1924'te ıkarılan kararname ile saray, İstanbul Asar-ı Atika Mzesi emrine verilmiştir. 1924 yılının haziranında Topkapı Sarayı Mzesi'nden bazı eserler de Yıldız Sarayı'na aktarılmıştır.³² Mustafa Kemal Paşa, yurtdışına kaırılan eserlerin iadesi iinde aba gstermiştir. Byk Taarruzdan hemen sonra Yunan ordusunun geri ekilirken İzmir'i ateşe verdiği gnlerde, Amerikan Konsolosluğu İzmir Lisesi ambarında korunan Sard kazısı eserlerini 56 sandığa yerleştirerek bir gemi ile Newyork'taki Metro Politan Mzesi'ne gndermiştir. Cumhuriyetin

²⁷ Mehmet nder, "Atatrk ve Mzeler", *Atatrk Araştırma Merkezi*, C VI, S.12, Kasım 1989, s.64.

²⁸ Talimatın tam metni iin bkz: Arık, *a.g.e.*, s.43-44; Murat Katoğlu, *Cumhuriyet Trkiye'sinde Eğitim, Kltr, Sanat*, (ed) Sina AKşN, ağdaş Trkiye 1908-1980, Cem Yayınları, İstanbul, 2008, s.483.

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.28, 1 Mart 1923, s.11.

³⁰ Mehmet nder, "Atatrk ve Mzeler", *Trkiye'miz*, C.4, S.11, 1973, s.3; Gerek, *a.g.e.*, s. 144; Sinan Meydan, *Akl-ı Kemal*, C.4, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2012, s.303.

³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.1, 5 Eyll 1923, s.423-424.

³² BCA, 030.18.01.01, Yer no: 09.20.17 (Ek-1); BCA, 180.9.0.0, Yer no: 29.160.21; Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Bey'in, Dolmabahe Sarayının mze yapılmak zere Maarif Vekletine devri ve Topkapı Sarayının mze halinde halka aılmasının temini hakkında taktir iin bkz: TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.7, 7 Mart 1924, s.203.

ilanından hemen sonra Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle Müzeler Müdürü Halil Ethem eserlerin iadesi konusunda sert girişimlerde bulunmuş, uzun süren yazışmalardan sonra 53 sandık eser Türkiye'ye iade edilmiştir.³³

Cumhuriyet'in kurucu kadroları Osmanlı Devlet'inde yaşanan yurtdışına eser kaçakçılığının önüne geçmek ve bu amaçla şahısların ele geçirdiği eserleri gizli yollarla satmasını önlemek için ağır yaptırımlar uygulamıştır. 25 Ağustos 1925'te şahısların kazı veya başka türlü yollarla elde ettiği kıymetli eser ve yazmaları ihraç etmesinin yasak edilmesi, eserlerin satın alınması kanuna uymayanların ağır cezalara çarptırılması yönünde bakanlar kurulu karar almıştır.³⁴

Sosyal alanda yapılan ve müzelerin zenginleşip değerlenmesine vesile olan bir inkılap hamlesi ise, 30 Kasım 1925 tarihinde, Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılmasıydı.³⁵ Kanun yürürlüğe girdikten sonra tekke ve zaviyelerdeki tarihi ve müzelik bir kısım eşya, Ankara'da toplanmıştır. Bu eserlerin müzelerce incelenmesi ve deftere kaydedilmek sureti ile müzelere nakledilmesi bakanlar kurulu toplantısında kabul edilmiştir.³⁶ Konya'daki Mevlana Tekkesi müze haline getirilmiştir.³⁷ Aynı şekilde saraylarda yer alan değerli eşyaların sergilenmek üzere müzelere nakledildiği görülmektedir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 1924'ün aralığında ve 1925'te çıkardığı bir kararname ile Çırağan Sarayı Harem dairesindeki değerli eşyaları Ziraat Müzesi'ne, Yıldız Sarayı ve Mabeyn Dairesi'nden alınan kıymetli eşyaların da müzeler müdürlüğüne aktarılmasını istemiştir. 1926'da Hars Müdürlüğü kaldırılmış, Asar-ı Atika ve Müzeler, Sanayi-i Nefise ve Kütüphane Müdürlükleri kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, yetişmiş elemana ve bu amaçla cumhuriyetin kazanımlarına hizmet eden kişilere büyük önem atfetmiştir. Bu doğrultuda 1926 yılının nisanında Osmanlı Devleti zamanındaki tecrübelerini Cumhuriyet'e aktaran İstanbul Asar-ı Atika Müzeler Müdürü Halil Ethem Bey'in yaş haddi aranmaksızın çalıştırılması yönünde bakanlar kurulu kararı alınmıştır. Bu dönemde askerlik görevini yapmakta olanlar için müzeden ücretsiz faydalanmaları yönünde talimat verilmiştir.³⁸ Cumhuriyet'in kurucusunun eserler yoluyla geçmişi hafıza da belletmesi ve bu yöntemle Osmanlı Devleti'ni tanıtmayı hedeflemesi aşîkârdır.

Cumhuriyet döneminin önemli bir gelişmesi de 6 Nisan 1926'da bakanlar kurulu kararı ile Mevlana Tekkesinin müze olarak açılmasının kararlaştırılması ve 1927 yılında "Konya Asar-ı Atika Müzesi" adıyla ziyarete açılmasıdır.³⁹ Diğerisi ise 25 Eylül 1925'te Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in, "Ankara'mızda Devlet Müzesinin ilk temel taşı atıyorum. Ve hayalim memleketin diğer köşelerinde birbirini takip edecek bu gibi ilim, sanat ve tarih abidelerini görmekle mesuttur" ifadeleri ile Cumhuriyetin ilk müze binasının temelini atılmış ve Etnografya Müzesi olarak 15 Nisan 1928'de açılışının yapılmasıdır.⁴⁰ Bu yıllarda Türkiye'de Atatürk öncülüğünde gerçekleşen inkılap hamlelerini yakından takip eden Afgan Kralı Emanullah, İzmir Vapuru ile Sivasopol'dan alınarak İstanbul'a getirilmiştir. 20 Mayıs 1928'de İstanbul'dan Ankara'ya geldiğinde kendi ve eşi Mustafa Kemal Paşa tarafından

³³ Mehmet Önder, "Atatürk ve Müzeler", *Atatürk Araştırma Merkezi*, C VI, S.12, Kasım 1989, s.64.

³⁴ BCA, 30.18.1.1, Yer no: 15.55.8; BCA, 180.9.0.0, Yer no: 1.7.1.

³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.19, 30 Kasım 1925, s.281-289.

³⁶ BCA, 51.0.0.0, Yer no: 2.13.17; Katoğlu, a.g.e, s.483; Gerçek, a.g.e, 146-147.

³⁷ BCA, 30.18.1.1, Yer no: 18.24.4.

³⁸ BCA, 30.18.1.1, Yer no: 12.59.2; BCA, 30.18.1.1, Yer No: 16.66.7; BCA, 30.18.1.1, Yer no: 18.24.2; Ayrıca bkz: TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.20, 23 Aralık 1925, s.227.

³⁹ Çetin, a.g.m, s.119; BCA, 30.18.1.1, Yer no: 18.24.4.; 12 Eylül 1929 tarihinde Eski Eserler Müzesi olan Konya Mevlevihane'sinin tamiri için kararname çıkarılmıştır. Bkz: BCA, 30.18.1.2, Yer no: 5.44.6.

⁴⁰ Hamit Zübeyir Koşay, *Etnografya Müzesi Kılavuzu*, İstanbul, 1964, 1-3; Mehmet Özel, "Etnografya Müzesi", *Türkiyemiz*, C.4, S.11, 1973, s.22; Sabiha Tansuğ, "Ankara Etnografya Müzesi", *Atatürk Araştırma Merkezi*, C.VI, S.18, Temmuz 1990, s. 659-663.

Ankara istasyonunda karşılanmıştır.⁴¹ 29 Mayıs'ta Sanayi-i Nefise Mektebini ve Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmiş ve müzeleri gezmiştir.⁴² Maarif Vekâleti, müzeleri ziyaret edecek olan krala eşlik etmesi için Müzeler Müdürü Mübarek Bey'i, Halk Terbiyesi Müdürü Faik Reşit Bey'i, Ankara Asar-ı Atika Müdürü Hakkı Baha Bey'i, Ankara Etnografya Müzesi Müdürü Hamit Zübeyir Bey'i görevlendirmiştir.⁴³ Mustafa Kemal Paşa önceden müzenin belirli kısımlarını gezmiş ve Afgan Kralı Emanullahın teşrifleri münasebetiyle müzenin açılmasını emir buyurmuştur. Kral müzeyi büyük bir ilgi ile gezmiş, memleketindeki Budizm medeniyeti eserlerinin Hitit ve Türk eserleriyle takas edilmesini teklif etmiştir.⁴⁴

Müzecilik alanında her yıl değişik gelişme yaşanmaktaydı. 1929'da Mustafa Kemal Paşa'nın da isteği üzerine Dolmabahçe Sarayı'ndaki kıymetli eşyaların Topkapı Sarayı'nda teşhiri için şöyle bir karar alınmıştır:⁴⁵ “*Dolmabahçe Sarayı'nın Beşiktaş cihetindeki müstemilatında toplanan saltanat arabalarıyla arabacı ve seyis elbiseleri ve eğer takımlarının tarih itibarı ile Topkapı Müzesi dairesinden birinde teşhiri için (Milli Saraylar talimatnamesinin 7 inci maddesi mucibince) Maarif Vekaletine devredilesi, Vekaleti müşarünileyhanın iş'arına atfen Maliye Vekaletinin 19/6/929 tarih ve 711 numaralı tezkeresi ile yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 3/7/929 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.*”

Mustafa Kemal Paşa'nın birçok kez Topkapı Sarayı'na gittiği oradaki çalışmaları yakından takip ettiği bilinmektedir. Topkapı Sarayı'na ilk teşriflerinde ilgilendiği konu “*Sancağı Şerif*” olmuştur. İkinci gelişinde, Mabeyn Dairesini görmek istemiştir. Mecidiye Köşkü'nden getirilen Osmanlı Hükümdarlarının yağlı boya portrelerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Bunların tanzimi ile halka açılmasını emretmiştir. Bir defasında da Sofa Köşkünün görmek istediğini dile getirerek burasıyla Marmara Köşkünü kıyaslamış ve Sofa Köşkü'nü beğendiğini beyan etmiştir. Daha sonra ise Harem'i ve hazineyi gezerek yapılan çalışmaları takdir etmiştir.⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa saraydaki eşyaların korunması ve sergilenmesi usulü ile Osmanlı Devleti'nin uygarlık alanına yaptığı katkıları bu eserler üzerinden tanıtmaya çalışmıştır. Milli Mücadele dönemine dair yapı ve eserlere de önem vermiştir. 1929'da Atatürk'ün mütareke döneminde kaldığı Millî Mücadelenin örgütlendiği Şişli'deki evinde, döneme ait görsel ve yazılı belgelerin toplattırılarak bir İnkılap Müzesi oluşturulmak istenmiştir.⁴⁷ Mustafa Kemal Paşa müzeler ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmek istemiştir. 6 Eylül 1929'da Topkapı Sarayı'nda yapılanları görmek için sarayı ziyaret etmiş incelemelerde bulunmuştur. Üç gün sonra da Ayasofya Cami'sine uğramıştır. Cumhuriyet gazetesi “*Gazi Hazretleri Bir Halk Kahvesinde Halk Arasında*” adlı manşetinde Mustafa Kemal Paşa'nın camii ziyaretine şöyle yer vermiştir: “*Reisicumhur Hazretleri, dün refakatlerinde Kılıç Ali, Recep Zühtü ve Salih Beyler bulunduğu halde otomobille İstanbul cehetinde bir tenezzüh yapmışlardır. Gazi Hazretleri saat 11 buçuğa doğru Ayasofya Camine giderek camiyi gezmiş, kayyum Mehmet Efendiye cami Türkler eline geçtikten sonra ne gibi tesisat yapıldığını, bazı mahfillerin ve sonradan yapılan sofaların, mermer küplerin ne vakit yapıldığını sormuşlardır.*”⁴⁸ 9 Aralık 1929'da Topkapı Sarayı'nda çalışmalar sürerken, bir müze yetkilisi yüzyıllardır terk edilmiş belgeler arasından, ceylan derisi üzerine çizilmiş iki

⁴¹ *Hakimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1928;

⁴² *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Mayıs 1928.

⁴³ BCA, 31.166.6, Yer no: 180.9.0.0

⁴⁴ Koşay, *Etnografya Müzesi Kılavuzu*, s.4.

⁴⁵ BCA, 30.18.1.2, Yer no: 4.39.1.

⁴⁶ Kemal Çiğ, “Topkapı Sarayı Müzesi”, *Türkiyemiz*, C.4, S.11, 1973, s.30-31; Alpay Pasinli, “Ayasofya Mozaikleri”, *Sanat Dünyamız*, Yıl 9, Sayı, 25, 1982, s.2-12.

⁴⁷ Oral, *a.g.m.*, s.122-123.

⁴⁸ *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1929; Ayrıca bkz: *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1931.

harita bulmuştur. Müze Müdürü Halil Ethem Bey haritaların Türk denizcisi Piri Reis tarafından çizildiğini ve Batı Avrupa, Afrika ile Doğu Amerika sahillerini gösteren haritalar olduğunu keşfedince, Mustafa Kemal Paşa istirahat ettiği Yalova'ya gitmiş ve haritaları kendisine göstermiştir. Paşa, bu çok önemli belgenin bilimsel yönden incelenip derhal yayımlanmasını emir buyurmuşlardır.⁴⁹ 1930'da Halil Ethem Bey, 65 yaşına girmişti. Mustafa Kemal Paşa kendisinden birikiminden istifade etmek istemiştir. 22 Ekim 1930'da çıkarılan bir kararname ile İstanbul Asar-ı Atika ve Müzeler Müdürü Halil Bey 1 Haziran 1930 tarihinden itibaren bir sene daha istihdam edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁰

Mustafa Kemal Paşa, yurt gezilerinde mutlaka gittiği şehrin müzesini de ziyaret etmiştir. 9 Mart 1930'da Antalya'da iken buradaki müzeyi gezmiş, daha sonra Aspendos'a giderek tiyatronun onarımını hatta burada gösterilerin yapılmasını istemiş ve şunları ifade etmiştir: *"Bu gibi tarihi eserleri yaşatabilmek için bu eserlere maksatları istikametinde hayatiyet kazandırmalıyız."* Daha sonra Belkis harabelerini gezmiş ve müze müdüründen bilgiler almıştır. Mustafa Kemal Paşa, Antalya tarihine değinerek üç bin senelik olan bu harabelerin gerçekten tarih, sanat açısından büyük bir önemi sahip olduğunu belirtmiştir. 5 Ocak'ta Bursa müzesini bir ay sonra ise yani 2 Şubat 1931'de İzmir Asar-ı Atika Müzesini ziyaret etmiştir. Müzede, Finikiyalılar ve Lidyalılardan kalmış eserler üzerindeki yazılarla alakadar olarak uzun süre incelemelerde bulunmuştur. Atatürk bir seneden beri müzedeki eserleri tasnif etmekte olan Alman profesöre bu yazıları okutmuş kökeni Türkçe olan birçok kelime tespit edilmiştir. Bu vesile ile Anadolu ve Ege sahillerinde en eski medeniyeti oluşturanların Türkler olduğu teyit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, müze defterine *"İzmir Asar-ı Atika Müzesini gezdim. Büyük Himmet ve dikkatle istifadeli bir hale gelmiş, memnun oldum"* diye yazmıştır.⁵¹ 21 Şubat 1931'de ülke genelinde sosyo-ekonomik ve inkılapların toplum tarafından benimsenmesi durumunu yerinde incelemek için yurt içi seyahatine çıkan Mustafa Kemal Paşa Konya'ya gelmiş ve öğleden sonra da Mevlâna Müzesini ziyaret etmek istemiştir. Paşa, müzede kaldığı üç saat boyunca sergilenen halıları, yazma eserleri, eski Türk kumaşları ve Mevlana'nın elbiselerini incelemiştir. Mustafa Kemal Paşa, *"iyi ele geçen bir türbe enfes bir müze olur"* diyerek müze müdürünü takdir etmiştir. Özellikle 14 ve 15. yüzyıldan kalma Türkçeye çevrilmiş Kur'an yazmaları dikkatini çekmiştir. Bugüne kadar muhafaza edilmiş olan Şems'e ait bir başlığı yanında bulunan Milli Eğitim Müfettişi Hasan Ali (Yücel) Bey'e giydirmiştir. Bu sırada Müze Müdürü Mehmet Yusuf (Akyurt) Bey, eşi Sıdika Hanım'a eski zamanlardan kalma işlemeli Türkmen kadın elbisesi giydirmiş ve Paşa elbisenin işlemelerine hayran kalmıştır. Müze salonundaki incelemelerden sonra eski Çelebi dairesi olan müdür odasına geçmiştir. Odada, Mevlana'nın sandukasının yer aldığı türbeye açık niyaz penceresi kemeri üzerine yıllar önce yeşil destarlı bir Mevlevi sikkesi resmedilmiş ve sikkenin üzerine de farsça Mevlana'nın rubaisi yazılmıştır. Paşa dikkatini çeken bu yazıyı yanında bulunan Hasan Ali Bey'e tercüme ettirmiştir. Paşa, yanındakilere 1923'te burayı ziyaret ettiğini, tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu çıkar çıkmaz, İsmet Paşa'ya Mevlâna Dergâhı ve Türbesi'nin eşyaları ile birlikte müzeye çevrilmesini emrettiğini anlatmıştır. Yine etrafındakilere Mevlana'nın güzel şiirinin hükmü yerine gelmiş, bakınız burası ne kadar güzel bir müze olmuş demiştir. Daha sonra müze müdürünün uzattığı hatıra defterinin bir sayfasına *"Bilgi eseri olduğu anlaşılan tertip ve intizamdan çok memnun oldum"* diye yazmıştır. Mustafa Kemal Paşa, müze müdürünün Konya'yı tanıtmaya yönelik hazırladığı kitapları Konya Valisi İzzet Bey'e göstererek bunların basılmasını istemiştir. Kütüphaneyi gezdiği sırada burada asılı olan

⁴⁹ Önder, Atatürk ve Müzeler, s. 67.

⁵⁰ BCA, 30.18.1.2, Yer no: 14.69.6.

⁵¹ Cumhuriyet, 10 Mart 1930; Cumhuriyet, 3 Şubat 1931; Mehmet Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s.254; Önder, Atatürk ve Müzeler, s. 69.

levhayı Konya Milletvekili Fuat (Gökbudak) Bey'e okutarak tercümesini yaptırmıştır. Müzeden sonra Alaaddin Camii, Karatay, İnceminare Medreseleri, Sahip Ata Külliyesi gibi Selçuklu Devrine ait mimari eserleri gezmiş, Konya Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti sekreteri M. Mesut Kaman'ın verdiği izahatı dinlemiş ve eserlerin çok harap ve bakımsız olduğunu görünce üzüntülerini ifade etmiştir. Yaşananlar üzerine Afet Hanım ile Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Tevfik Bey'e telgraf çekerek Konya'ya gelip bu eserleri yerinde görmelerini onlardan istemiştir. Ertesi gün Afet Hanım ve Tevfik Bey Konya'ya gelmiş eserleri yerinde inceleyerek Mustafa Kemal Paşa'ya görüşlerini bildirmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa gerek Avrupa'da uzmanlar yetiştirilmesi gerekse Konya'daki Selçuklu eserlerinin hemen onarılması için Başvekil İsmet Paşa'ya bir telgraf göndermiştir.⁵² Telgrafta şunlar ifade edilmiştir:⁵³

“Acele ve Önemlidir. Son tetkikat seyahatimde muhtelif yerlerdeki müzeleri, eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözden geçirdim. 1- İstanbul'dan başka, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da mevcut müzeleri gördüm. Buralarda şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de ecnebi mütehassısların yardımı ile tasnif edilmektedir. Ancak, memleketimizin, hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır. Bunun için Maarifçe tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisi muvafık olacağı fikrindeyim. 2- Konya'da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle büyük bir harabi içinde bulunmalarına rağmen sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakiki şaheserleri kıymette bazı mebani vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alâeddin Camii, Sahip Ata medrese, Cami ve türbesi, Sırçalı Mescit ve İnce Minare derhal ve müstacelen tamire muhtaç bir haldedirler. Bu tamirin gecikmesi, bu abidelerin kâmilinden indirasını mucip olacağından evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve kâffesinin mütehassıs zevat ile tamirinin temin buyrulmasını rica ederim.”

Halil Ethem Bey, Türk müzeciliğin gelişmesine ve zenginleşmesine büyük katkı sağlamış bir kişidir. 1 Mart 1931'de emekliye ayrılmıştır. Aynı yıl Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine TBMM IV. dönem için yapılan seçimlerde CHP'nin İstanbul Milletvekili olarak Melis'te çalışmalarını sürdürmüştür. 4 Mart 1931'de Müzeler Müdürü Mübarek Bey'in öğretmenliğe naklinden dolayı boşalan kadroya Etnografya Müzesi Müdürü Hamit Zübeyir Bey'in⁵⁴ naklen atanması yapılmıştır.⁵⁵ Gerek Osman Hamdi Bey gerekse kardeşi Halil Ethem Bey, müzecilik alanında büyük hizmet etmiş, müze inşaatlarına ve arkeolojik kazıların yapılmasına zamanlarının büyük kısımlarını ayırmıştır.

Bütün gelişmeler ışığında Mustafa Kemal Paşa gezi sonrası ülke genelindeki müzelerin durumunu yerinde görmüş aksaklıkları ve yapılması gerekenleri tespit ederek 1 Nisan 1931 tarihinde kararname çıkarmıştır. Kararnameye göre, mevcut eski eserlerin iyi korunması ve harap bir hale gelmiş olanların tamir ettirilmesi için alınacak tedbirleri müzakere ve tespit

⁵² *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1931; *Akşam*, 27 Şubat 1931; Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s.105-107.; *Atatürk Konya'da*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1986, s.58; Mehmet Önder, “Atatürk ve Müzeler”, *Türkiyemiz*, C.4, S.11, 1973, s.2-3; İsmail Habib Sevük, *Atatürk'le Beraber*, İş Bankası, 2017, s.35-40.

⁵³ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.603.

⁵⁴ Detaylı Özgeçmiş için bkz: Bkz: Mahmut H. Şakiroğlu, “Hamit Zübeyir Koşar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.26, 2002, s.225-226; Bahri Ata, “Hamit Zübeyir Koşar ve Gölbaşı Türk Köyü Projesi”, *Türk Yurdu*, Eylül 2007, s.42-43.

⁵⁵ *BCA*, 30.11.1.0, Yer no: 61.6.10.; *Cumhuriyet*, 1 Mart 1931; Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.133; *Vakit*, 25 Nisan 1931; *Kurun*, 9 Şubat 1935.

etmek üzere Başvekâlet Müsteşarı Kemal Beyefendinin başkanlığında Dâhiliye ve Maarif Müsteşarları Hilmi ve Mehmet Emin, Evkaf Umum Müdürü Niyazi, Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr ve Etnografya Müzesi Müdürü Osman Ferit Beylerden mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir.⁵⁶

Mustafa Kemal Paşa tarih çalışmalarına büyük bir önem verdiği için 15 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni kurmuştur. 2-11 Temmuz 1932 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın gözetiminde Birinci Türk Tarih Kongresi Ankara'da halkevinde toplanmıştır. Halil Ethem Bey, "Müzeler" başlıklı bir tebliğ sunarak tebliğinde İngiliz ve Fransız müzelerini örnek göstererek yerelde Türkiye'deki gelişmelerden bahsetmiştir. Paşa'nın müzeciliğe vermiş olduğu önemi ise şöyle ifade etmiştir:⁵⁷ "Ulu Gazimizin himayesi ve layemut teşvikleri altında çalışan ve onun gösterdiği yoldan yürümekte olan gençlik, siz genç muallimler ve genç alimler, bunların zahire ihraç olduğunu göreceksiniz, hatta kendiniz çıkaracaksınız, muhafaza edeceksiniz, müzeleri dolduracaksınız."

Cumhuriyet'in öncü kadroları eski eserleri korumak için alınan tedbirlerin yerine getirilmesi için 1933 yılında Abideleri Koruma Komisyonunu oluşturmuşlardır. Türkiye, anıtlar bakımından dört faaliyet bölgesine ayrılmış ve komisyon kısıtlı bütçe ile Türkiye'nin dört bir tarafında onarım işlerine başlamıştır.⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa, ölümüne kadar müzelerdeki gelişmeleri yakından takip etmiştir. 10 Şubat 1933 tarihinde İktisat Bakanı Celal (Bayar) Bey'i yanına alarak Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmiştir. Önce Mecidiye Köşkü'nü sonra Hazine'yi en sonda Harem dairesini gezmiştir. Silah dairesindeki silahlar ve 16. yüzyıldan kalma miğferler üzerinde konuşan Mustafa Kemal Paşa, bu dairenin bir an önce halka açılmasını istemiştir. 16. yüzyılda medeni kasketler karşısında nasıl olup da kavuk ve fes giyildiğine insanın hayret ettiğini anlatmıştır. Müzedeki gelişmeler hakkında Müze Müdürü Tahsin Öz'den bilgiler almış ve müdüre saray için "çok iyi tanzim edilmiş, teşekkür ederim" demiştir. Aynı tarihlerde Maarif Vekili Dr. Reşit Galip, Ankara'da Çankırı caddesinde yer alan Roma Harabelerinin bulunduğu yere bir Milli Müze kurulması konusunda bilim adamlarından oluşan bir heyetle toplantılar yapmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın direktifi üzerine konuşulan konularda bir an önce karar alınması için çalışmalar başlatılmıştır.⁵⁹

Uygarlıkların ortaya çıkarılmasında eski eserler birer somut bir belge niteliğindeydi. Bu amaçla arkeolojik kazılara ve çalışmalara ihtiyaç vardı. 1930'lu yılların başında Türkiye'den birçok öğrenci Almanya'ya yollanmış ve orada tarih, arkeoloji ve eski ön Asya dilleri üzerinde öğrenim görmüştür. Cumhuriyetin 10. yıl dönümü münasebetiyle ve Atatürk'ün talimatıyla ilk milli kazılar da başlatılmıştır. İlk kazı çalışması Ankara'nın yakınında Ahlatlıbel'de Hamit Zübeyr ve İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden Şevket Aziz Kansu tarafından yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, burayı Ankara Ovasına hâkim bir yerde oluşundan dolayı önemli bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile başlatılan Ahlatlıbel kazılarında çok sayıda kıymetli eser gün yüzüne çıkarılmıştır. Orada, Bakır Devrine ait müstahkem yer harabesi bulunup meydana çıkarılmıştır. Bu devir üzerinde Eti zamanına ait bazı eserler tespit edilmiştir. Bu kazının en büyük sonucu ikinci Turuva medeniyeti ile Orta Anadolu'nun Bakır

⁵⁶ BCA, 30.18.1.2, Yer no: 19.22.7.

⁵⁷ I. Türk Tarih Kongresi, 2-11 Temmuz 1932, TTK, Ankara, s.557; Akşam, 11 Temmuz 1932.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Arık, a.g.e, s.34-36.

⁵⁹ Cumhuriyet, 11 Şubat 1933; Önder, Müzeler ve Atatürk, s.67.

Devrinin muasır oluşudur. Aynı tarihte arkeolog Remzi Oğuz Arık tarafından Karalar ve Göllü Dağ bölgesinde kazı yapılmış ve Eti öncesi ile Frigya dönemine ait eserler bulunmuştur.⁶⁰

1934'te Maarif Vekili Hikmet Bayur, Meclis konuşmasında ülke genelindeki müzeleri açıklamıştır. Bunlar: Ankara'da Arkeoloji müzesi, yine Ankara'da Etnografya müzesi, İstanbul'da Asar-ı Atika Müzesi, Türk ve İslam Asarı Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, İzmir Müzesi, Konya Müzesi, Bursa Müzesi, Adana Müzesi, Antalya Müzesi, Bergama Müzesi, Sivas Müzesi, Efes Müzesi, Edirne Müzesi idi. Aynı zamanda Müze'ye ve müze çalışanına ayrılan ödeneğin artırılmasının Türk harsının yükselmesi için faydalı olacağını mecliste dile getirmiştir.⁶¹ Aynı tarihte Müze Teşkilat Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Kanunda, müze kadrolarına atananların uzun süre görevde kalmaları devletin menfaati bakımından önemli olduğu ve bu memuriyette istihdam olanlara "mütehassıs" unvanı verileceği belirtilmiştir. İhtisas Memuriyeti üçe ayrılmıştır. Üniversite veya yüksek mektep mezunu olmakla birlikte doktora yapmış ve kendi ihtisasında orijinal bir eser meydana getirmiş ve en az bir Batı diline vakıf bulunanlar birinci sınıf; yalnız üniversite veya yüksek mektep mezunu olanlar ikinci sınıf; en az lise veya ikinci derecede bir orta ihtisas mektebinden mezun olanlar üçüncü sınıf mütehassıs zümresine dâhil olabilirler idi. Maarif Vekâlet'ince tayin olunurlardı.⁶² Bu bağlamda yetişmiş elemana büyük bir ihtiyaç duyulmuş ve gereken önlemler yasal düzenlemeler ekseninde ele alınmıştır. Atatürk bir yandan eksiklikleri gidermeye gayret etmiş bir yandan da nitelikli insanın ne kadar önemli olduğu bilinciyle hareket ederek gereken direktifleri çalışma arkadaşlarına bildirmiştir.

Atatürk'ün, Türklerin çeşitli sebeplerden ötürü Orta Asya'dan Anadolu'ya, Mezopotamya'ya ve Ege kıyılarına gelerek buralarda en eski medeniyetleri oluşturduğu sav Türk Tarih Tez'inin hareket noktasını oluşturmuştur. Bu savın ispatı için şüphesiz ki arkeolojik çalışmalara olan ihtiyaçta artmıştır. Atatürk, 1935'te İstanbul'da iken Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel'e⁶³ ve Afet Hanım'a arkeolojik çalışmaları esas alan bir Türk Tarih Kurumu çalışma programı yazdırmıştır. Programda; her türlü vesika, malzeme ve abideleri bulmak, toplamak ve restore etmek, memleket içinde ve dağınık bir halde açıkta duran tarihi eserleri tahrip olunmak, çalınmak, satılmak, ziya'a uğramak ve zamanla kendi kendine harap olmak tehlikelerinden masun bulundurmak için hükümetçe tedbirler almak, basın-yayın ve CHP'nin uzantısı olan halkevleri vasıtasıyla milli tarih mallarını asıl sahibi olan Türk halkına muhafaza ettirmek, gerek içerdeki gerekse dışardaki müzelerde mevcut eski eserlerin kopyalarından koleksiyonlar oluşturmak, Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Edirne'de muayyen devirlere ve kültürlerle ait eserleri toplayarak bu şehirleri büyük üslupta birer "eski eserler ve abideler merkezi" haline getirmek, mali gücün yeteceği kadarıyla arkeolojik kazı ve keşifler yapmak, projeleri uygulamakla görevli olan komisyonların hükümetçe takibini yapmak, yabancı bilim kuruluşları ve adamları ile işbirliği kurmak ve son olarak da Kültür Bakanlığının verimli yardımını ve işbirliğini sağlamak yer alıyordu.⁶⁴ Afet Hanım ise Türk heyetlerinin ülkemizde arkeolojik kazılar yapıp bunların raporlarının yayınlanmasını istemiştir. 1935'te kurumun bütçesinden bir miktar para ayarlanarak, Müze Müdürü Hamit Zübeyir Koşay'a Çorum'un Alacahöyük mevkiinin kazımı için teklifte bulunulmuştu. Remzi Oğuz

⁶⁰ Afet İnan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.22; Çoşkun Özgünel, "Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeoloji, *Belleten* C.L, Sayı 198 Aralık 1986, s.900; Tahsin Özgüç, *Atatürk ve Arkeoloji*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975, s.115; *Taha Toros Arşivi*, Dosya No: 4-Prof. Pittard.

⁶¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.4, C.23, 23 Haziran 1934, s.286.

⁶² *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.4, C.23, 23 Haziran 1934, s.285.

⁶³ Özgeçmiş için bkz: *Parlamento Tarihi*, D.3, C.3, (1927-1931) s.134-134.

⁶⁴ Programın orijinal metni için bkz: Uluğ İğdemir, "Atatürk'ün Buyruğu ile TTK İçin Hazırlanan Bir Program Tasarısı", *Belleten*, C:XXVII, Sayı, 108, Yıl, 1963.

Arık ve Mahmut Akok'un katıldığı heyet, kazıya başladıktan hemen sonra eski medeniyetlere ait altın takımlar, güneş kursları ve pek çok değerli eşyayı içinde barındıran mezarları ortaya çıkarmıştır. Kültür Bakanı Saffet Arıkan, kazı heyeti ile Afet Hanım kazının olduğu yere gitmiş buradaki değerli eşyaları görmüşlerdi. Güneş-Dil Teorisini doğrulayan güneş kursları, Türklerin tarih boyunca maden işlemedeki becerisinin bir değerli örneğiydi. Bu eserler yıllar sonra Atatürk'ün emri üzerine Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde sergilenecektir. Afet Hanım, medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'da bu tür kazıların yapılmasının Türk tarihine büyük katkılar yapacağını ve gelecek için ümit kaynağı olacağına inanmaktaydı.⁶⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden elde ettiğimiz belgelerdeki yazışmalardan da Atatürk'ün kazı çalışmalarını yakından takip ettiği görülmektedir. Zira Atatürk, Afet Hanım ve heyetine tahsis ettiği Ertuğrul yatıyla heyet, Marmara ve Ege bölgelerindeki tarihi abideleri ve kazıları incelemişlerdir. Efes, Bergama, Didim, Milet ve Söke Çanakkale'de Truva gibi eski tarihin en kıymetli varlığını yaşayan yerlerde araştırmalar yapılmıştır. Afet Hanım, bir Alman profesörü ile Efes incelemelerinin başarılı bir şekilde sürdürüldüğünü Atatürk'e bildirmiştir. Afet Hanım, Dikili Köyü'ne uğradıklarını ve kendilerine bu imkânı tanıdığı için kendisine minnet duyduklarını ifade etmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Atatürk Afet Hanım ve Kazım Dirik'e "Sıhhatle tetkiklerinize devam etmekte olduğunuzu memnuniyetle okudum. Cümleyle selamlar." şeklinde bir telgraf çekmiştir.⁶⁶ Bir de olayı Afet Hanım'ın hatıratından dinleyelim:⁶⁷

" 3-12 Eylül 1935 tarihleri arasında Atatürk'ün bize tahsis ettiği Ertuğrul yatıyla Marmara ve Ege bölgelerindeki tarihi abideleri, kazı yerlerini bir heyet halinde görmeye gittik. Bu seyahatin gazetelerde geniş akisleri oldu. Özellikle ülkemizde bulunan her eserin meydana çıkarılması ve korunmasıyla yükümlü olduğumuzu kamuoyuna duyurduk. Bu yerlerde kazı heyetlerinin yabancı devletlerden gelmiş olması, elbette dikkati çekiyor ve bir an önce bizlerden bu konularda çalışacak olanları görmek istiyorduk. Aynı yıl Alacahöyük bize büyük ümitler vermişti."

14 Kasım 1934'te eşsiz bir sanat abidesi olan İstanbul'daki Ayasofya Camiinin tarihi durumu itibarı ile müzeye çevrilmesi bütün doğu âlemini sevindireceği ve insanlığa yeni bir ilim kurumu kazandıracağı amacıyla Ayasofya'nın müzeye çevrilmesi, çevresindeki evkafa ait dükkânların yıktırılması ve diğerlerinin de evkafça istimlak edilmesi suret ile güzelleştirilmesi Maarif Vekâletince istenmiştir. Ancak Bizans döneminden kalma bu eserin cami olduktan sonra Sultanlar ve halk tarafından bağışlanan gelirlerin kur'an okumak ve buna benzer gibi şeylere harcandığını ve bu nedenle Evkaf Vekâletinin caminin müzeye çevrilmesi halinde burası için ödenek ayıramayacağı dile getirilmiştir. Atatürk, Hristiyan ve Müslüman âleminin ortak mirası olan bu eserin müzeye çevrilmesi dolayısı ile tamir ve muhafazası için gereken bütçenin Maarif Vekaletince karşılanmasını tasvip buyurmuşlardı.⁶⁸ Ayasofya Müzesinin kurulmasından önce avlusunda İstanbul Alman Eski Eserler Enstitüsü Müdürü Mr Sohede'nin

⁶⁵ Arı İnan, *Afet İnan*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.120-121; Volkan Payaslı-Olcay Özkaya Duman, *Tarihe Tanık ve Adanmış Bir Ömür: Afet İnan*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s.139-140; Zafer Toprak, *Darvin'den Dersime Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s.449-450; Aykut Çınaroğlu-Duygu Çelik, *Atatürk ve Alaca Höyük*, Ekici Form Ofset, Ankara, 2010, s.49-107.; "Alacahöyük Hafriyatı İyi Neticeler Verdi", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1935.

⁶⁶ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-IV-17D, D-71, F-20; *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A IV-17-D, D-17, D-71, F-20-1; *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1935; Daha önce de İzmir Asar-ı Atika Sevenleri Cemiyeti, Ege harabelerini dünyaya tanıtmak için broşür basmışlardır. Bkz: *Cumhuriyet*, 2/14 Mayıs 1934.

⁶⁷ İnan, *Afet İnan*, s.123.

⁶⁸ BKA, 30.18.1.2, Yer no: 49.79.6 (Ek-2)

bazı yerleri kazmasına izin verilmiştir.⁶⁹ 28 Ocak 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesi “Ayasofya Mzesi”adlı haberinde detaylı bilgilere yer vermiştir. Mze, 1 şubat itibarı ile halka aılacaktır. Ayasofya Camii’nin mze haline getirilmesi iin mzeler idaresi meşgul olmaya devam etmektedir. Ayasofya’nın cami olmasından sonra ilave edilen bazı fazla kısımlar da kaldırılmıştır. Caminin yan avlusu byk eserlere ayrılmıştır. Bu kısımda, kaideler yapılacak ve imparator lahdi, byk taş yontmalar, stunlar buraya, beton kaideler zerine yerleştirilecektir. Haberin son kısmında ise mzede eserlerin yerleşmiş olarak teşhiri ise uzun bir zaman alacağından eserlerin gsterilmesi ağustos ayında gerekleşecektir denilmektedir.⁷⁰ 1 şubat 1935’te mze halka aılmış ve Atatrk 6 şubat’ta Ayasofya’ya gelerek yapıları incelemiştir. Sultan I. Mahmut Ktphanesini, Alman Arkeoloji Enstitsnn avluda yapmakta olduğu temel arama alışmalarını yerinde gzlemlemiştir.⁷¹ 1935’te Ayasofya Hamamının da boşaltılarak mze mdrlėne verilmesi kararlaştırılmıştır.⁷²

Atatrk, kazı ve mzelere yetişmiş elamanın yurt iinden ıkmasını istemektedir. Bunun iin bir niversite kurmak ve buradan yetişecek kişilerle de tarih ve arkeoloji alışmalarını srdrmeyi arzulamıştır. Bu amala bir yasa teklifi Başvekil İsmet İnn imzası ile “*Tarih, Coğrafya ve Arkeoloji Enstitleri*” ierecek şekilde Meclis’e sunulmuştur. 14 Haziran 1935 tarihinde TBMM’nin ıkardığı 2795 sayılı yasa ile Ankara niversitesinin ilk fakltesi olarak kurulan Dil ve Tarih Coğrafya Fakltesi kurulmuştur.⁷³ 9 Ocak 1936 tarihinde, halkevi salonunda Atatrk’n huzurunda aılmış ve Afet Hanım “*Tarihe Giriş*” adıyla ilk dersi vermiştir. Afet Hanım’ın konuşması analiz edildiğinde konuşması ağırlıklı olarak arkeoloji ierikliyd. Konuşmada Trk Tarih Kurumu’nun son zamanlarda Alacahyk’te yaptığı kazılara, buradan bulunan eserlerin Ankara Mzesine gnderildiği, Ankara Mzesi’nde Anadolu kazılarından toplanmış yazılı ve yazısız belgeler olduğu, bunların tarihsel bakımdan ilmi olarak irdelenmesi gerektiği, bilgisi yer almıştır. Metnin sonlarında ise “*tabiatın esrar dolu sinesine her gn daha ok girmekte olan insan zeks, realiteye kavuşmak iin alışanları, tatmin edecek ve insanlık tarihini aydınlatacak ilimler bulmuş ve tespit etmiştir. Tarih bakımından arkeoloji ve antropoloji, bu ilimlerin başında gelir. Tarih, bu ilimlerin bulup meydana ıkardığı belgelere dayandıka temelli olur*” denmiştir. Bu metindeki bir kısım bilgiler Atatrk tarafından yazılmıştır.⁷⁴ Bu durum bize Atatrk’n tarih ve arkeoloji ilmine ne kadar nem verdiğini ve yapmış olduğu okumalarla konuya vakıf olduğunu gstermektedir.

1 Kasım 1936’da Atatrk yapılan kazıları Meclis konuşmasına da taşımıştır. Alaca hyk iin “*Tarih kurumunun Alacahyk’te yaptığı kazılar neticesinde, meydana ıkardığı, beş bin beş yz senelik maddi Trk tarih belgeleri, cihan kltr tarihini yeni baştan tetkik ve tamik*

⁶⁹ BCA, 30.18.01.02, Yer no: 50.88.19 (Ek-3); Mzenin kuruluşundan sonra, yeterli eleman olmadığı iin yabancı uzmanlardan faydalanıldığını arşivden bulduğumuz bir belgede grmekteyiz. Belgede şunlar yazmaktaydı: “Ayasofya Mzesindeki mozaiklerin meydana ıkarılması işlerine yardım etmek zere Paris Asarı Atika Enstits azasından ve beyaz Ruslardan M. Boris Erustofun 15 gn iin Trkiye’ye gelmesine izin verilmesi Dahiliye Vekilliğinin 27/7/936 tarih ve 6360/16196 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi zerine İcra Vekilleri Heyetince 30/7/936 da onanmıştır.” Bkz: BCA, 030.18.01, Yer no: 02.67.65.16.

⁷⁰ Cumhuriyet, 28 Ocak 1935; Willy Sperco, *Mustafa Kemal Atatrk*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2001, s.182-183.

⁷¹ Cumhuriyet, 1-2 şubat 1935; Zaman, 2 şubat 1935; Zaman, 7 şubat 1935; Cumhuriyet, 8 şubat 1935; Arık, a.g.t, s.104;

⁷² BCA, 30.10.01.0.1, Yer no: 213.447.2.

⁷³ TC Resmi Gazete, “Ankara’da Bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakltesi Kurulması zerine Kanun” Kanun no: 2795, Sayı: 3035, 22 Haziran 1935, s.5372; TBMM Zabut Ceridesi, D.V, C.4, 14 Haziran 1935, s.189.

⁷⁴ Tam metin iin bkz: *Ulus*, 10 Sonkanun 1936; *Akşam*, 10 Kanunisani 1936; Cumhuriyet, 10 Ocak 1936; Afet İnan, “Dil ve Tarih –Coğrafya Fakltesinin Kuruluşu Hazırlıkları zerine”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 1, Ankara, 1957, s.13; Afet İnan, *Atatrk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s.321-328.

ettirecek mahiyettedir.” demiştir.⁷⁵ Atatürk, Avrupa’daki arkeolojik ilerlemeleri yakından takip etmekte ve Türkiye’deki kazı çalışmalarından Batı dünyasını haberdar etmekteydi. Türkiye’de bu misyonu gerçekleştirme işi Atatürk tarafından Afet Hanıma verilmiştir. Bu amaçla 1-8 Eylül Bükreş’te toplanacak olan 17. Uluslararası Prehistorik Antropoloji ve Arkeoloji Kongresi’ne Afet Hanım katılmıştır. Afet Hanım kongrede “*Assemblée Generale*’da: “*L’Activa Archeologique de la Societe d’ Histoite Turque*” adlı bildirisini sunmuştur.⁷⁶ Afet Hanım, Cumhuriyet Türkiye’sinde arkeolojiye büyük önem verildiğini, çeşitli alanlarda yapılan kazılar neticesinde kıymetli eserlere rastlandığını anlatmıştır. Kongrenin şeref komitesi üyelerinden eski Fransız Bakanı arkeolog B. Martin, Afet Hanımı yapmış olduğu etkili konuşma nedeniyle tebrik etmiştir. Romanya basını, Afet Hanımın Türkiye’deki arkeolojik kazılara dair konferansındaki uzun ve belgeye dayalı konuşmaları ile bilme önemli bir katkı sağladığını sütunlarına taşımıştır.⁷⁷ Afet Hanım Türkiye’ye döndükten hemen sonra basına şu bilgileri vermiştir:⁷⁸

“Bunun mevzuu Türkiye’deki arkeolojik hafriyata dairdi. Bu komünikasyonu yaparken aynı zamanda Bükreş’e götürmüş olduğum vesikaları ve bu meyanda Alacahöyük’te son günlerde çıkarılan altın ve bronz eşyaları da bizzat gösterdim, bunların her biri hakkında ayrı ayrı izahat verdim. Diğer taraftan hafriyatın seyrini idare eden dokümanla resimleri de projeksiyonla göstererek bunları da birer birer ve şifahen izah ettim. Bu toplantıda gerek vazife itibarı ile hazır bulunan aza, gerek seksiyon müzakerelerini takip için gelmiş bulunan kalabalık bir samiiin kütlesi büyük bir alaka ile etrafıma toplandılar ve izahatımı samimi bir dikkatle dinlediler. Bunun üzerine orada bulunan Profesör Pitard Türkiye’deki arkeolojik hafriyatın neticeleri arkeoloji ilmi bakımından ne kadar kıymetli ve ehemmiyeti olduğunu ve bunların Ön Asya ve Avrupa medeniyetini aydınlatacak mahiyette vesikalar bulunduğunu söyledikten sonra Türk Tarih Kurumunun bu faaliyeti teksif etmesini kongrenin temenni halinde karar altına almasına dair bir takrir verilmesini” teklif etti... Profesör Pitard ayağa kalkarak ‘iki sene sonra toplanması mukarrer olan bu kongrenin, Türkiye delegasyonu tarafından vuku bulan teklif üzerine Türkiye’de içtima edeceğini’ azaya tebşir etti. Bundan büyük bir memnuniyet duyan davetliler ‘Yaşa Türkiye!’ sesleri ile Türk delegasyonunu selamladılar.

Türkiye’de ilk tarih sergisi, resim ve heykel galerisi Atatürk tarafından 20 Eylül 1937 tarihinde açılmıştır. Dolmabahçe Sarayı’ndaki Velihaht Dairesi bu iş için uygun bulunmuştur. Atatürk sergide bulunan ve Anadolu’daki kazılardan elde edilmiş olan eserler için şunları söylemiştir:⁷⁹

“...Serginin her dairesinin mütehasısları Atatürk’e ve beraberinde gezenlere izahat veriyorlardı. Sergi fevkalâde mükemmel olmuştu. Bilhassa cumhuriyet devrinde yapılan tarihî araştırmalarda bulunan eserlere aid kısım hakikaten görülmeğe değerdi. Burada hafriyat neticesinde bulunan bir kral mezarı aynen yapılmıştı. Kral mezarı önümüzde tıpkı bulunduğu gibi içindeki eşyalarla beraber gözümüzün önünde canlandırılmıştı. Alaca; Höyükte ve memleketin muhtelif yerlerinde bulunan bazı dikkate değer insan iskeletleri camekânlarda yatıyordu. Atatürk serginin her köşesi hakkında uzun uzun izah alıyorlardı. Bazen söyledikleri

⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C.13, D V, 1 Kasım 1936, s. 5.

⁷⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-IV-6, D-54-F-84; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-IV-6, D-54-F-84-1; BCA, 030.18.1.2, Yer no: 78-72.5.

⁷⁷ Akşam, 4 Eylül 1937; Cumhuriyet, 4 Eylül 1937.

⁷⁸ Akşam, 8 Eylül 1937; Cumhuriyet, 7 Eylül 1937.

⁷⁹ “Atatürk Tarih Sergisi ile Resim ve Heykel Galerini Açtılar”, Akşam, 21 Eylül 1937; Cumhuriyet, 21 Eylül 1937; Afet İnan, Atatürk Hakkında, s.228-229.

tek bir kelime ile bu tarihi eserler hakkında çok derin bir vukufları olduğu derhal anlaşıyordu...”

20 Eylül’de İkinci Türk Tarı Kongresi açılmıştır. Afet Hanım “*Türk Tarih Kurumunun Arkeolojik Faaliyeti*” adı altında sunduğu bildiri basında geniş yankılar bırakmıştır. Afet Hanım, 8 sayfalık bildirisinde Türkiye genelinde Atatürk’ün vermiş olduğu talimata başlatılan kazıları harita üzerinden göstermiştir. Türklerin gittikleri yere medeniyeti gtrdkleri tezi, Türk Tarih Kurumu tarafından beş yıldır yapılan çalışmalarla teyit edilmeye çalışılmıştır. Türk Tarih Kurumu, Anadolu coğrafyasından çıkan eserleri ilmi raporlarla halka sunmaktadır. Türkiye, tarihi eserlerin zenginliği ile dünyanın en önde gelen memleketlerinden biridir. Osmanlı İmparatorluğu devrinde Türk heyeti tarafından yapılan çalışmalar sınırlı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ise arkeoloji alanında daha ileri bir aşamadır. Kazı işlerindeki çalışmalar çok yenidir. Türkiye genelinde kronolojik olarak Ahlatlı bel (1933), Karalar (1933), Glldağ (1934), Alacahyk (1935-1937), Trakya höyükleri (1936), Ankara Kalesi (1937), ankırıkapı (1937), Etiyokuşu (1937), Pazarlı (1937), Kuştepe, İzmir Namazgah, Sarayburnu (1937)’n da kazılar yapılmıştır. Kazılarda Kalkolitik, Bakır, Eti, Frigya ağlarına ait izler bulunmuştur. Afet Hanım cümlelerine şöyle son vermiştir: “midimiz odur ki buluşlarımızdaki etütler ve diğer yerlerde bulunanlarla olan mukayeseleri, umumi cihan kültür tarihini aydınlatmakta en büyük rolü oynayacaktır.”⁸⁰ Müze Müdürü Hamit Zübeyir Koşay, “*Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahyk’te Yaptırılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler*” adlı bildiriyle kazı hakkında detaylı bilgi vermiştir.⁸¹

Atatürk ömrünün son günlerinde dahi müze ve arkeolojik alandaki çalışmaları büyük bir heyecanla takip etmiştir. Truva’ya duyduğu ilgiden dolayı 1938’in sonbaharında Atatürk, Trakya’daki kazılara büyük önem vermiştir. Doğu Trakya’nın başkentinde kazılardan çıkan eserleri görmek istemiş ve bunun üzerine kazılardan çıkarılan bazı eserler Dolmabahçe Sarayı’na götürülerek Atatürk’e gösterilmiştir. Ölüm yatağında dahi ilme, tarihsel hafızanın sembolü olan tarihi eserlere büyük önem vermiştir. Atatürk, kendisine getirilen eserleri inceleyerek, Arif Müfit Mansel’e “*Kazılara devam ediniz; memleketimizin kültürel zenginliklerini daha çok bulacaksınız.*” demiştir.⁸²

Afet Hanım’da Atatürk’ün arkeolojiye olan düşkünlüğünü anılarında “*1938’de hastalığı sırasında Trakya Tmlslerinden çıkan eserleri kendisine anlattığım zaman ilgi göstermiş, bir kısmını müzeden getirterek görmüştü. Bunlardan bilhassa Lafontaine’nin hikyelerinden birini tasvir eden, sanırım M. II. Asra ait üzerinde tilki ve leylek resmi bulunan bir vazo çok hoşuna gitmişti.*” şeklinde anlatmaktadır. Afet Hanım, Atatürk’ hasta yatağında iken Türk Tarih Kurumunun yapmış olduğu kazılardan ve yeni buluntulardan da haberdar etmiştir.⁸³ Atatürk genç Cumhuriyet Türkiye’sinde Osmanlı Devleti’nde görülen eser kaçakçılığını önlediği gibi milli kimliğin inşasında kazılara ve kazılardan çıkan eserlerin sergilenip halka aılmasında büyük bir çaba sarf etmiştir. Hiç kuşkusuz ki eğitime büyük önem vermiş ve bu alanda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç olduğu içindir ki Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesini kurmuştur. Milletine tarih şuuru aşılamada ve Türklerin medeniyet dünyasına yapmış olduğu hizmetleri göstermede kazılardan çıkan kıymetli eserlere büyük bir ehemmiyet göstermiştir. Batılıların, tarihi eserleri yağmalayarak bir ulusun tarihsel hafızasını yok etmesine dur

⁸⁰ Akşam, 21 Eylül 1937; Cumhuriyet, 21 Eylül 1937; Tam metin için bkz: *İkinci Türk Tarih Kongresi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 20-25 Eylül 1937, s.8-15. (Ek-4)

⁸¹ *İkinci Türk Tarih Kongresi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 20-25 Eylül 1937, s.22-32.

⁸² Arif Mhid Mansel, “Trakya Kazıları”, *Türkiye’imiz*, C.4, S.11, 1973, s.9-13; Sinan Meydan, *Türk Tarih Tezi’nden Türk İşlam Sentezine*, İnkılâp Yayınevi, 2007, s.87-88.

⁸³ Afet İnan, *Tarih’ten Bugüne*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1970, s. 187; nder, *Atatürk ve Müzeler*, s.72; Meydan, *Türk Tarih Tezinden*, s.88.

demıştır. Bu vesileyle Atatürk, Türkiye'nin her tarafında milli kazılar başlattığı gibi buralardan çıkan eserlerin sergilenmesi için müzeler inşaat ettirmiştir.

SONUÇ

Avrupa'da gerçekleşen Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile kültürel kodların ve toplumsal yapının değişmesine paralel olarak bir takım kültürel reformlar yapılmıştır. Modernleşmenin en güçlü görsel unsuru olan müzeler, Avrupa'nın başkentlerinde inşa edilmiştir. Bunların en kadim ve gösterişli olanları Paris'te Louvre, Londra'daki British Museum'dur. Batılılar sadece kendi coğrafyalarında değil sömürge altındaki ülkeler de kazılar yapmıştır. Özellikle sömürü altındaki coğrafyalardan kaçırdıkları kıymetli eserleri kendi müzelerinde sergilemişlerdir. Osmanlı Devleti'ni yarı sömürge haline getiren Batılı Devletler de buradan pek çok eseri yurt dışına kaçırmışlardır. Modernleşmenin gereği Batı'daki gelişmeleri yakından izleyen Osmanlı yöneticilerin ve aydınların müzecilik ve kazı faaliyetinde geç kaldığı aşikârdır. Bu durumun sebebini, yetişmiş eleman olmamasına ve kültürel değerlere fazla değer verilmemesine bağlayabiliriz. Alman arkeolog Schliemann'ın Truva'dan çıkartıp kaçırdığı eserleri geri getirilmesi için verilen hukuksal mücadele Osmanlı Devleti'nin eser kaçakçılığını önlemek için uzman yetiştirme gereksinimini ortaya çıkarmıştır. İlk etapta yabancı uzmanlardan yararlanan Osmanlı Devleti, çözümü kendi içerisinde yetişmiş Batı dillerine vakıf olan Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğüne getirilmesinde görmüştür. Bu dönemde her ne kadar eser kaçakçılığını önlemek için nizamname çıkarılsa da denetleme yetersizliğinden dolayı eser kaçakçılığının devam ettiğini görmekteyiz. Tabii burada Osmanlı Devleti'nin içeride ve dışarda imparatorluğu ayakta tutmak için vermiş olduğu savaşı da göz önünde bulundurmak gerekir. Bahsedilen yıllarda Kırım ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları (93 Harbi) olup Osmanlı Devleti topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Şark Meselesi altında azınlıkların imparatorluğu bölme çalışmaları ne yazık ki kıymetli eserlerin ortaya çıkarılıp muhafazasını önlemiştir. Genç Cumhuriyet Türkiye'sinde ise daha Milli Mücadelenin ilk yıllarında tarihi eserleri çıkarma ve koruma konusunda büyük bir hassasiyet gösterilmiştir. Tabii ki bunda Atatürk'ün rolü büyük olmuştur. Atatürk'ün imparatorluğun son dönemlerinde elde ettiği tecrübe ve onun küçük yaşlardan itibaren tarihe verdiği değer, kitap okuyarak oluşturduğu entelektüel birikim sayesinde müzecilik ve arkeolojik konularda ivme kazanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Bu amaçla her konunun bilimsel temellere dayanmasını isteyen Atatürk, yetişmiş eleman eksikliğini gidermek için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Öncelikle ulus devlet ve milli kimliğin inşası sürecinde yurttaş yaratmaya çalışmış ve bu bilince sahip olanlara tarihini öğretmek için kurumsallaşmaya gitmiştir. Osmanlı hanedanlığının ve egemenlik anlayışının sembolü olan sarayları müzeye dönüştürerek onları halka açarak milletine yurttaş olmanın onuru yaşatmış ve bir yandan da görkemli olan tarihlerini kıymetli eserler yoluyla onlara öğretmiştir. Türklerin uygarlık âlemine yaptığı hizmetleri gün yüzüne çıkarılar eserlerle görselleştirerek onlara millet olmanın gururunu yaşatmıştır. Ancak maddi imkânsızlıklar ve uzun süren savaşlar nedeniyle Türkiye genç beyinlerini kaybetmiş ve bu yüzdendir ki Anadolu coğrafyasında arkeolojik kazılar 1930'lu yıllarda geç de olsa başlamıştır. Atatürk, Türkiye'deki arkeolojik gelişmelerden Batı dünyasını haberdar etmesi de kurduğu Cumhuriyet'in saygınlığını ispat etmesi açısından önemlidir. Bu tanıtım misyonu, manevi kızı Afet Hanım'a verilmiştir. Afet Hanım, Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Kurumu ve Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi aracılığı ile Anadolu'da yapılan kazıları ve kazılardan çıkarılan eserleri Batı dünyasına tanıtarak, Genç Cumhuriyet Türkiye'sinin uygarlık konusunda nerede olduğunu göstermiştir. Yine hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için ortak bir uygarlık mirası olan Ayasofya'yı müzeye dönüştürmesi Batı dünyasında ve ülkesinde hayranlık uyandırmıştır. Bu durum, Atatürk'ün insani değerlere verdiği önemle ve vizyonu ile açıklanabilir. Osmanlı Devleti döneminden beri Batılıların eser

yağmasına dur diyen Atatürk, Türkiye'nin bağımsızlığına ters düşen tüm uygulamaları da yürürlükten kaldırmıştır.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.18.01.01, Yer no: 09.20.17.

BCA, 180.9.0.0, Yer no: 29.160.21.

BCA, 30.18.1.1, Yer no: 15.55.8.

BCA, 180.9.0.0, Yer no: 1.7.1.

BCA, 30.18.1.1, Yer no: 18.24.4.

BCA, 51.0.0.0, Yer no: 2.13.17.

BCA, 30.18.1.1, Yer no: 12.59.2.

BCA, 30.18.1.1, Yer No: 16.66.7.

BCA, 30.18.1.1, Yer no: 18.24.2.

BCA, 30.18.1.1, Yer no: 18.24.4.

BCA, 30.18.1.2, Yer no: 5.44.6.

BCA, 31.166.6, Yer no: 180.9.0.0.

BCA, 30.18.1.2, Yer no: 4.39.1.

BCA, 30.18.1.2, Yer no: 14.69.6.

BCA, 30.11.1.0, Yer no: 61.6.10.

BCA, 30.18.1.2, Yer no: 19.22.7.

BCA, 30.18.1.2, Yer no: 49.79.6

BCA, 30.18.01.02, Yer no: 50.88.19.

BCA, 030.18.01, Yer no: 02.67.65.16.

BCA, 030.18.1.2, Yer no: 78-72.5.

BCA, 30.10.01.0.1, Yer no: 213.447.2.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-IV-17D, D-71, F-20.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-17-D, D-17, D-71, F-20-1.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-IV-6, D-54-F-84.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-IV-6, D-54-F-84-1.

2- Kişisel Arşiv

Ferudun Fazıl Tülbentçi

Taha Toros

2- Resmi Yayınlar

Parlamento Tarihi, D.4, C.2, (1931-1935).

Parlamento Tarihi, D.3, C.3,(1927-1931).

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, C.2, D.1, 10 Kanunuevvel 1327 (1911).

TC Resmi Gazete, “Ankara’da Bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kurulması Üzerine Kanun” Kanun no: 2795, Sayı: 3035, 22 Haziran 1935, s.5372.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.1, 9 Mayıs 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C.1, 28 Haziran 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.28, 1 Mart 1923.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.1, 5 Eylül 1923.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.7, 7 Mart 1924.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, C.20, 23 Aralık 1925.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.4, C.23, 23 Haziran 1934.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.4, C.23, 23 Haziran 1934.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.V, C.4, 14 Haziran 1935.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.13, D V, 1 Kasım 1936

3-Süreli Yayınlar

a-Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Kurun

Milliyet

Ulus

Vakit

Zaman

b-Dergiler

Arkeoloji

Atatürk Araştırma Merkezi

Atatürk Yolu

Belleten

Gazi Akademik Bakış

Güzel Sanatlar Dergisi

Nevsal-i Osmani

Sanat Dnyamız

Servet-i Fnun

Tarih Araştırmaları

Tarih Okulu

Trk Yurdu

Trkiyemiz

Uyanış

lk

Yeni Trk Mecmuası

4- Ansiklopediler

Art Islamıca, C.6, New York.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Trkiye

TDV İslam Ansiklopedisi

5-Araştırma ve Tetkik Eserler

ARIK, Murat, *Trk Mzeciliğinin Tarihsel Gelişimi*, Gazi niversitesi, Sosyal Bilimler Enstits, Yayınlanmamış Yksek Lisans Tezi, 2015, s.72.

ARTUN, Ali, *Osmanlı Mzeciliğ-i, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2004, s.13-15.

ARTUN, Ali, *Sanat Mzeleri, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2006, s.11/160.

Atatrk Konya 'da, Seluk niversitesi Yayınları, Konya, 1986, s.58

Atatrk'n Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatrk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.603.

ELİK, Zeynep, *Asar-ı Atika*, Ko niversitesi Yayınları, İstanbul, 2016,s.65.

INAR, Yeşim Karter, *Mzecilik Eğitiminde Yeni Eğilimler Trkiye'de Mzecilik ve Mesleki Eğitim*, Yıldız Teknik niversitesi, Sosyal Bilimler Enstits, Yayınlanmamış Yksek Lisans Tezi, 2009, s.45-46.

INAROĞLU, AYKUT – elik, Duygu, *Atatrk ve Alaca Hyk*, Ekici Form Ofset, Ankara, 2010, s.49-107.

DEMİREL, Ahmet, *Tek Partinin İktidarı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.133.

GEREK, Ferruh, *Trk Mzeciliğ-i*, Kltr Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.85-86.

HİSAR, Abdlhak şinasi, *Trk Mzeciliğ-i*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.27-29.

I. Trk Tarih Kongresi, 2-11 Temmuz 1932, TTK, Ankara, s.557.

İkinci Trk Tarih Kongresi, Trk Tarih Kurumu, Ankara, 20-25 Eyll 1937,s.8-15.

İNAN, Afet, *Atatrk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.

İNAN, Afet, *Atatrk'ten Mektuplar*, Trk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s.22.

- İNAN, Afet, *Tarih 'ten Bugüne*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1970, s. 187.
- İNAN, Arı, *Afet İnan*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005, s.120-121.
- KATOĞLU, Murat, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim*, Kültür, Sanat, (ed) Sina AKŞİN, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınları, İstanbul, 2008.
- Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü*, 1956, s.8-9.
- MADRAN, Burçak, *Kent, Toplum, Müze*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001, s.25-33.
- MEYDAN, Sinan *Türk Tarih Tezi'nden Türk İslam Sentezine*, İnkılap Yayınevi, 2007, s.87-88.
- MEYDAN, Sinan, *Akl-ı Kemal*, C.4, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2012.
- OGAN, Aziz, *Halil Edhem*, *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, TTK, Ankara, 1948.
- ÖNDER, Mehmet, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s.254.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, *Atatürk ve Arkeoloji*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975, s.115.
- PASİNLİ, Alpay, *İstanbul Arkeoloji Müzesi*, Akbank Yayınları, İstanbul, 2003, s.11.
- PAYASLI, Volkan, Duman, Olcay Özkaya, *Tarihe Tanık ve Adanmış Bir Ömür: Afet İnan*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s.139-140.
- SEVÜK, İsmail Habib, *Atatürk'le Beraber*, İş Bankası, İstanbul, 2017, s.35-40.
- SPERCO, Willy, *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2001, s.182-183.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Müzeler Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1936, s. 2-3.
- TOPRAK, Zafer, *Darvin'den Dersime Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- 6-Makaleler**
- “In Memoriam Halil Edhem Eldem”, *Art İslamıca*, C.6, New York, 1968, s.198-201.
- “Atatürk Tarih Sergisi ile Resim ve Heykel Galerini Açtılar”, *Akşam*, 21 Eylül 1937.
- “Merhum Hamdi Bey ve Osmanlı Asar-ı Atika Müzesi Tarihçesi”, *Nevsal-i Osmani*, 1326, s.211
- ATA, Bahri, “Hamit Zübeyr Koşay ve Gölbaşı Türk Köyü Projesi”, *Türk Yurdu*, Eylül 2007, s.42-43.
- BAŞGELEN, Nezih, “Müze-i Hümayundan Günümüze”, *Arkeoloji*, Mart-Nisan 2006, No 14, s. 115.
- BİRSİN, Serpil, *Cumhuriyet Dönemi Müzecilik Bağlamında Butik Müze*, İstanbul Kemer Burgaz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.12.
- ÇAL, Halil, “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.7, S. 14, 2009.

- ÇETİN, Yusuf, “ Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920-1938) Müze ve Eski Eserler Konusunda Yapılan alışmalar”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S.12, Erzurum, 2007, s.117.
- ÇIĞ, Kemal “Topkapı Sarayı Müzesi”, *Türkiyemiz*, C.4, S.11, 1973, s.30-31.
- EYİCE, Semavi, “ Halil Ethem Eldem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.15, 1997, s.19;
- EYİCE, Semavi, “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, C.6, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları İstanbul, 1985,s.1596-1599.
- GÜNDÜZ, Filiz, “Osman Hamdi Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.33, Yıl 2007, s.468-469.
- İĞDEMİR, Uluğ, “Atatürk'n Buyruğu ile TTK İçin Hazırlanan Bir Program Tasarısı”, *Belleten*, C:XXVII, Sayı, 108, Yıl, 1963.
- İHSAN, Ahmet, “Antikalar Müzesi ve Abdülhamit Zamanı ile Meşrutiyette Ecnebi Entrikaları”, *Uyanış*, 69-5, 5 Mart 1931, s.117.
- İNAN, Afet, “Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu Hazırlıkları zerine”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 1, Ankara, 1957, s.13.
- KORTUN, Vasıf K., “Osman Hamdi zerine Yeni Notlar”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 41, 1987, s.25-26.
- KURULOĞLU, Fehim, “Osmanlı Devleti'nde Müzecilik”, *Tarih Okulu*, Sayı 4, Ocak-Nisan 2010, s.52.
- MANSEL, Arif Müfid, “Osman Hamdi Bey”, *Belleten*, C.XXIV, S.94, Nisan 1960. s.293-294.
- MANSEL, Arif Mhid “Trakya Kazıları”, *Türkiye'miz*, C.4, S.11, 1973, s.9-13.
- OGAN, Aziz, “Bay Halil Ethem”, *Yeni Türk Mecmuası*, C.7, S.73, 1939, s.4-8.
- ORAL, Mustafa, “Ankara Etnografya Müzesi İnkılap şubesi”, *Atatürk Yolu*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.121.
- ORTAYLI, İlber, “Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması”, C.6, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları İstanbul, 1985,s.1601.
- ÖNDER, Mehmet , “Atatürk ve Müzeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi*, C VI, S.12, Kasım 1989.
- ÖNDER, Mehmet, “ Atatürk ve Müzeler”, *Türkiye'miz*, C.4, S.11, 1973, s.3.
- ÖNDER, Mehmet, “Türk Müzeciliği”, *n Asya Mecmuası*, C.1, s.5, 1966, s.4-16.
- ÖNDER, Mehmet, Atatürk Konya'da, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara, 1989, s.105-107.
- ÖZGÜNEL, oşkun, “Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeoloji,” *Belleten* C.L, Sayı 198 Aralık 1986, s.900.
- SERBESTOĞLU, İbrahim, AÇIK, Turan, “Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayun Mektebi, *Gazi Akademik Bakış*, C.6, S.12, Yaz 2013, s.167-168.

ŞİNASİ, Abdülhak, “Müzelerimiz ve Hamdi Bey III”, *Ülkü*, C.7, S.39, 1936, s.187.

Ek-1

Ek-2/a

T. C.
BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü
Sayı: 2
1589

Kararname

Maarif Vekilliğinden yazılan 14/II/934 tarih ve 94041 sayılı tezkerede; Eğsiz bir mimarlık sanat abidesi olan İstanbuldaki Ayasofya caminin tarihi vaziyeti itibarile müzeye gevrilmesi bütün şark alemini sevindireceği ve insanlığa yeni bir ilim müessesesi kazandıracığı cihetle bunun müzeye gevrilmesi, gevresindeki evkafa ait dükkanların yıktırılması ve diğerlerinin de evkafa istimlak edilmesi suretile güzelleştirilmesi ve tamiri ve daimi muhafazası masraflarına karşılık ta evkafa bu sene ve gelecek seneler btęelerinden muayyen bir para ayrılması hakkında bir karar ittihazı istenilmiş ve Evkaf Umum Müdürlüğünden yazılan 7/II/934 tarih ve 153197/107 sayılı mutaleanamede, bu caminin Bizanslılardan kalma bir eser olması hasebile hiç bir vakfı olmadığı ve her ne kadar cami olduktan sonra Sultanlar ve Halk tarafından bazı gelirler bağlanmışsa da bunlardan ağar olarak bağlanan sultan gelirlerinin kaldırılmış olduğu ve halk tarafından bağlanan gelirler ise kuşan okumak ve buna benzer belli ve nerede olursa olsun yapılabilir dini emekler için olup müzeye gevrilmesi ve korunması için verilecek bir geliri bulunmadığı ve ğimdiye kadar tamiri, gelirine bakmadan diğer vakıflarla bir arada yapılagelmekte olan bu bina cami olmaktan ęıkınca artık buna da imkan kalmayacağı ve btęelerinin bu günkü vaziyeti her hangi bir yardıma da yol bırakmamakta olduğu ve gevresindeki yapılardan evkafa ait olanları yıkmak ve kaldırmak elden gelirse de x őtekine berikine ait olanların evkafa satın alınmasına imkan bulunmadığı bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 24/II/934 te grğlerek, caminin gevresindeki evkafa ait binaların Evkaf Umum müdürlüğünce yıktırılarak temizlettirilmesi ve diğer binaların da istimlak, ve yıkma ve binanın

030 10 01 02 49 79 6

270

Volume 10
Issue 9
December
2018

Ek-2/b

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
 Şube :
 Sayı :

tamir ve muhafazası masrafları da Maarif Vekilliğince verilmek suretilen
 Ayasofya camininin müzeye çevrilmesi tasvip ve kabul olunmuştur .

24/II/934

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

İsmi

Ş. G. G. G.

K. K. K.

Ş. Kaya

Ha. V. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

Ş. Kaya

A. A. A.

B. B. B.

R. R. R.

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

C. C. C.

S. S. S.

K. K. K.

M. M. M.

030	13	01	02	49	79	6
-----	----	----	----	----	----	---

Ek-3

T. C. B�SVEK�LET MUAMEL�T M�D�R����	KARARNAME	<div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block;">C</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block; margin-left: 10px;">T. C. BAŐHAKANLIK CUMHURİYET ARŐIVI</div>	
Şube:			
Sayı : <u>2</u>			
<u>1788</u>			
<p>Ayasofya mizesinin kurulmasından evvel avlusunda İstanbul Alman asarîatika enstitüsü Müdürü Mr. S�hede'nin bazı yerleri kazmasına izin verilmesi, Maarif Vekilliliğinin 23/12/934 tarih ve 92041 sayılı tezkeresi �zerine İors Vekilleri Heyetince 29/12/934 te onanmıştır.</p> <p style="text-align: center;">29/12/934</p> <p style="text-align: center;">REİSİCUMHUR</p> <p style="text-align: center;"><i>K. Atat�rk</i></p>			
B� V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
<i>Y. İ. İm.</i>	<i>S. S. S. S.</i>	<i>A. P. P. P.</i>	<i>S. K. K. K.</i>
Ha. V.	Ma. V.	M�. V.	Na. V.
<i>R. C. C. C.</i>	<i>F. F. F. F.</i>	<i>B. �. �. �.</i>	<i>A. C. C. C.</i>
İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
<i>C. C. C. C.</i>	<i>S. P. P. P.</i>	<i>R. R. R. R.</i>	<i>M. M. M. M.</i>
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">030 19 01 02 50 88 19</div>			

İkinci Tarih Kurultayından ve Tarih Sergisinden intibalar

Atatürk Tarih Sergisine giderlerken

Atatürk Tarih sergisindeki eserleri taktik buyuruyorlar

Büyük Şef sergide Tarih Kurumunun davetlileri arasında

Profesör Bayan Afet harita üzerinde izahat verirken

Profesörler Takımı ahidinde

Profesör Afet, Türk Tarih Kurumunun faaliyetini anlatan mütahat söylerken

Atatürk, Kurultay içtimalı aralarında, küçük Ülkü ile bir arada

Atatürk, Orgeneral Fahreddin Altayla görüşüyorlar

Atatürk, localarından Kurultay müzakerelerini takib buyuruyorlar

Atatürk Tarih sergisinde Milli Talim ve Terbiye reisinden izahat alıyorlar

Atatürk, Dolmabahçe sarayından çıkarırken

Kurultay müzakeratını alaka ile dinleyen eneseli potansiyellerden bir kağıt

Sergideki hışelerden muhtelif görünümler